

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI
KATEDRA NEDERLANDISTIKY**

Studijní rok 2010/2011

Bakalářská práce

**HOLOCAUST IN NEDERLAND EN IN HET PROTECTORAAT
BOHEMEN EN MORAVIË**

The Holocaust in Netherlands and in the Protectorate of Bohemia and Moravia

Vypracovala: Michaela Blahová

Vedoucí práce: Drs. Bas Hamers

Olomouc 2011

Ik verklaar, dat ik mijn bachelor scriptie zelfstandig heb geschreven en dat ik er alle literatuurbronnen en ook andere bronnen anvoerde die ik gebruikte.

In Olomouc, 17 mei 2011

Michaela Blahová

Ik zou graag mijn begeleider de heer Drs. Bas Hamers voor zijn vakbegeleiding en aanmerkingen bij de verwerking van de bachelor scriptie bedanken.

Inhoud

Inleiding.....	1
1. Geschiedenis van Nederland en Tsjecho-Slowakije in de jaren 1914-1945	3
1.1 Nederland in de jaren 1914-1945	3
1.2 Tsjecho-Slowakije in de jaren 1918-1945	4
2. Anti-Joodse maatregelen in Nederland	6
2.1 Joden in Nederland	6
2.2 Joodsche Raad	6
2.3 Segregatie	8
2.4 Confiscatie van Joodse eigendom - arisering	10
2.5 Concentratie en deportatie	11
3. Anti-Joodse maatregelen in het Protectoraat Bohemen en Moravië.....	13
3.1 Joden in het Protectoraat Bohemen en Moravië.....	13
3.2 Segregatie	14
3.3 Confiscatie van Joodse eigendom - arisering	17
3.4 Concentratie en deportatie	19
4. Concentratiekampen in Nederland en in Protectoraat Bohemen en Moravië.....	21
4.1 Westerbork.....	21
4.2 Vught	24
4.3 Amersfoort.....	26
4.4 De Schaffelaar	27
4.5 Theresienstadt.....	27
5. Vergelijking van de Holocaust in Nederland en in het Protectoraat Bohemen en Moravië	34
Conclusie	40
Resumé in het Tsjechisch.....	42
Abstract in het Engels	43

Register van literatuur.....	44
-------------------------------------	-----------

Inleiding

Het woord Holocaust komt van het Grieks holokaustos, vertaald als brandoffer. Joden gebruiken vaak de term Sjoa, vertaald als vernietiging, ondergang. Deze term beschrijft met een woord uitroeijing van miljoenen mensen.

De Holocaust is een van de meest tragische gebeurtenis in de wereldgeschiedenis. Hoewel de Holocaust was ongeveer 70 jaar geleden, dit thema is nog actueel, verbergt van vele onbeantwoorde vragen en dwingt veel mensen tot nadenken. Er is heel veel bewijzen van de Holocaust. Zelf mensen, die de ellende van de Holocaust overleefden, zijn levende bewijzen. Er werden talrijke publicaties geschreven die over het thema Holocaust gaan, maar nog steeds zijn er mensen die in het openbaar de Holocaust ontkennen. En of in tegenstelling er zijn mensen die naar het idee van het nazisme terugkeren en Antisemitisme te bevorderen, soms ook door geweld.

Ik heb me altijd geïnteresseerd voor het lot van de Joden en de Holocaust. Ik vraag me altijd af hoe het mogelijk was om vele mensenlevens te dwarsbomen? Het lijkt ondenkbaar dat iemand besloot om miljoenen onschuldige mensen te doden en was daarbij zo succesvol. De geschiedenis van de Joden in de Tsjechische Republiek interesseerde me al vroeger. Ik wilde ook het lot van de Nederlandse Joden tijdens de Holocaust kennen en om deze reden heb ik besloten dit onderwerp te verwerken. Zoals al vermeld er zijn veel boeken en publicaties over de Holocaust geschreven. Mijn scriptie zal geen nieuwe vraagstukken oplossen en zoeken antwoorden op deze vragen, maar zou de situatie van de twee landen moeten vergelijken. De twee landen met verschillende geschiedenissen, die juist door de Holocaust zijn verbonden. Leven van Joden uit verschillende landen, die in dit opzicht veel gemeen hebben. De scriptie zou een memento aan allen die de oorlog niet overleefden. Ik zou graag ook erop willen verwijzen dat zelfs mijn generatie die geen directe herinneringen aan deze verschrikkelijke periode van de menselijke geschiedenis heeft, beseft hoe groot het probleem was en is de Holocaust.

Deze scriptie zal de historische feiten beschrijven, precies het lot van de Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland en de Tsjechische Republiek. Het doel van de scriptie is om te onderzoeken of de Holocaust in deze landen verschilde op een of andere manier. Zoek de verschillen en de feiten die gelijk zijn. De scriptie is in vijf hoofdstukken ingedeeld. Elk hoofdstuk is gericht op een specifiek thema van beide landen. Het eerste hoofdstuk beschrijft in het kort de gebeurtenissen voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het tweede

en derde hoofdstuk gaat over de positie van Joden en hun volledige scheiding van het normale leven en beschrijft ook het lijden van concentratie en deportatie. In het vierde hoofdstuk gaat over concentratiekampen, vanaf hun ontstaan, over functie tot opheffing. Het laatste hoofdstuk analyseert hierboven beschreven feiten en vergelijk ze om de verschillen en overeenkomsten te onderzoeken.

Bij het schrijven van deze scriptie heb ik eerst beschikbare bronnen en informatie over de Holocaust en de geschiedenis van Nederland en Tsjecho-Slowakije verzameld. Ik was ook op zoek naar informatie in anderstalige publicaties en bronnen. Deze scriptie bevat geen complete informatie, maar wil verwijzen naar deze feiten.

1. Geschiedenis van Nederland en Tsjecho-Slowakije in de jaren 1914-1945

1.1 Nederland in de jaren 1914-1945

Tijdens de Eerste Wereldoorlog, dus tussen 1914 en 1918 bleef Nederland neutraal. In tegenstelling tot in België en Luxemburg, werd Nederland niet door Duitsland aangevallen. Dus Nederland overleefde de oorlog relatief in rust. Problemen van deze tijd was het gebrek aan grondstoffen en levensmiddelen van alle soorten.

Tussen twee oorlogen had Nederland wisselend betere en slechtere periodes. Tot begin jaren twintig kwam er tot bepaalde economische verbetering. Nadat in het jaar 1924 de situatie stagneerde. Om deze reden werden vele -besparende maatregelen ingevoerd. In 1924 kwam tot een hevige verbetering. Gouden jaren twintig brachten welstand. De situatie was beter dan vóór de oorlog. Op 1928 vonden ook de Olympische Spelen plaats in Nederland. Dit economisch succesvol tijdperk ging weer voorbij. In het najaar van 1929 kwam in Amerika te beurskrach op Wall Street en economische situatie van de hele wereld begon snel verslechteren. Het begin van de crisis in Nederland was niet zo snel als in andere landen. De gevolgen waren voor de Nederlanders echter verwoestend. Toen de crisis bereikte een hoogtepunt was 30% van de geregistreerde werklozen. In de steden begonnen mensen met onlusten, die werden door de politie ondergedrukt. De situatie begon zich van het jaar 1936 ten goede keren. Bijvoorbeeld devaluatie van de gulden droeg bij aan verbetering.¹

Tijdens de crisis begon populair extremistische partijen als de Nationaal-Socialistische Beweging (*NSB*) te worden. Deze partij was zo iets dergelijk als de partij van Hitler, Nationaalsocialistische Duitse Arbeidspartij (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP*). De betrekkingen tussen Nederland en Duitsland waren altijd goed. Duitsland was de grootste economische partner van Nederland. Sommige Nederlanders waarnamen Adolf Hitler als een politicus, die Duitsland uit de crisis leidde en ze gaven niet toe zijn houding tegenover de Joden. De meeste mensen gaven ook niet toe de mogelijkheid van een andere groot conflict. Ze geloofden dat Nederland blijft Neutraal als de oorlog zou zijn worden en Duitsland zal niet hen aanvallen. Zij geloofden dat tot de laatste minuut.²

In 1939 Duitsland aanviel en bezette Polen. In 1940 viel hij Denemarken en Noorwegen aan. Nederlanders nog steeds geloofden dat Duitsland zal niet Nederland

¹ Van der Horst, Han. *Dějiny Nizozemska*, Lidové noviny 2005, p. 371-381

² Van der Horst, Han. *Dějiny Nizozemska*, Lidové noviny 2005, p. 383-385

aanvallen net als in 1914. Zelfs sommige kranten wilden op 10 mei artikelen uitgeven dat de situatie kalmeerde.³ Op deze dag vielen Duitse troepen Nederland binnen. Vier dagen later Nederland capituleerde en op 19 mei bezette Duitsland laatste delen van het land. Nog voor de capitulatie ontsnapte de Koninklijke familie en de Nederlandse overheid naar Engeland. Er werd regering in ballingschap gevormd. Bezet Nederland werd bestuurd door Arthur Seyss-Inquart, rijkscommissaris. Hij was zeer Adolf Hitler toegedaan en bestuurde Nederland volgens zijn ideeën. Tijdens zijn bestuur werd een groot aantal anti-joodse maatregelen ingevoerd. De Duitsers hoopten dat ze de Nederlanders voor zich winnen. Nooit waren ze volledig succesvol. In Nederland ontstonden verzetbewegingen. Op 5 mei 1945 maakte zich Nederlandse verzetbewegingen veel verdienstelijk voor bevrijding van Nederland.⁴

1.2 Tsjecho-Slowakije in de jaren 1918-1945

Tijdens de Eerste Wereldoorlog bestond er geen zelfstandig Tsjecho-Slowakije. Het grondgebied van Tsjecho-Slowakije behoorde tot de Oostenrijk-Hongarije. Tijdens de oorlog werd de Tsjechoslowaakse Nationale Raad ontstond, die belangen van Tsjechen en Slowaken verdedigde en streefde naar zelfstandigheid. In het buitenland werden zich legioenen van Tsjechoslowaakse soldaten gevormd en die tegen Duitsland en Oostenrijk-Hongarije vochten. Deze legioenen wonnen en op 28 oktober 1918 ontstond Tsjecho-Slowakije.

Vanaf het begin moest Tsjecho-Slowakije haar grenzen beschermen tegen de buurlanden, voornamelijk voor Hongarije en Oostenrijk. In Tsjecho-Slowakije leefden er vele nationaliteiten en meer dan 3 miljoen Duitsers. Deze grootste minderheid was een voorwendsel voor toekomstige gebeurtenissen. Tsjecho-Slowakije moest veel problemen trotseren. Er werden geldhervorming en landhervorming gerealiseerd. Tsjecho-Slowakije moest ook grote economische verschillen tussen regio's oplossen. Tsjechië was een industriële staat. Slowakije was een landbouwstaat waar veel boeren en analfabeten leefden. Er was gebrek aan ambtenaren daarom werden de ambtenaren van de Tsjechische Republiek naar Slowakije gestuurd.

Na de Eerste Wereldoorlog is de economische situatie in Tsjecho-Slowakije verbeterd. Aan het begin van de jaren twintig was in het hele naoorlogse Europa een economische crisis. Vanaf halverwege de jaren twintig stabiliseerde de economische situatie Tsjecho-Slowakije.

³ Pojar, Miloš., *Stín šoa nad Evropou*, Židovské muzeum v Praze 2002, p. 111

⁴ Van der Horst, Han, *Dějiny Nizozemska*. Lidové noviny 2005, p. 396-426

Het aantal werklozen is gedaald, productie werd verhoogd, handel en een levensstandaard van de bewoners werden verbeterd. Na deze succesvolle periode kwam tot de ergste economische situatie in de geschiedenis van Tsjecho-Slowakije. Het werd ook veroorzaakt door de beurskrach op Wall Street in Verenigde Staten. Slechte economische omstandigheden veroorzaakten radicalisering van sommige bewoners. Crisis had tot gevolg dat Duitse en de Slowaakse minderheden wilden meer en meer zelfstandig worden.

In Tsjecho-Slowakije, waren er verschillende Duitse politieke partijen. Vanaf de tweede helft van de jaren dertig werd de grootste partij Sudetenduitse Partij (*Sudetendeutsche Partei, SdP*) onder leiding van Konrad Henlein. De partij streefde naar aansluiting van het Sudetenland aan het Duitse Rijk. Sudetenland was grensgebied van Tsjecho-Slowakije aan de grens met Duitsland en Oostenrijk, waar een groot deel van de Duitse bevolking leefde. Radicalen in Slowakije werden vertegenwoordigd door Hlinka's Slowaakse Volkspartij (*Hlinkova slovenská ľudová strana, HSLS*) onder leiding van Andrej Hlinka en na zijn dood in 1938 van Josef Tiso. Deze partij probeerde autonomie te krijgen. Op 30 oktober 1938 werd op de Conferentie van München beslist om de Sudetenland bij Duitse Rijk in te lijven. Oostenrijk was in die tijd deel van Duitsland. Een paar dagen later Tsjecho-Slowakije verloor op de dergelijke manier gebieden, waar de Hongaarse en Poolse minderheid leefde.⁵

Volledige uiteenvallen van Tsjecho-Slowakije gebeurde van 14 tot en met 15 maart 1939. Slowakije besloot zich af te scheiden. Op 14 maart ontstond Eerste Slowaakse Republiek onder leiding van Josef Tiso. Op 15 maart werd Protectoraat van Bohemen en Moravië opgericht, onder de leiding van rijksprotector. Deze functie werd uitgeoefend eerst door Konstantin von Neurath, dan Reinhard Heydrich, Kurt Daluge en Wilhelm Frick. Tijdens het protectoraat werden anti-joodse maatregelen uitgegeven en de werd geplande germanisering van de Tsjechische bevolking gepland. Vele mensen instemden niet met deze situatie en begonnen verzetsbewegingen te vormen. Behalve het binnenlandse verzet was ook een buitenlands verzet. De belangrijkste vertegenwoordiger van het buitenlandse verzet was de voormalige president Edvard Beneš, die is naar Engeland weggegaan. Na het uitbreken van de Slowaakse Nationale Opstand in de zomer van 1944 begon de bevrijding van de Tsjecho-Slowaakse Republiek. Op 9 mei 1945 werd Praag bevrijd.⁶

⁵ Toms, Jaroslav. *Přehled dějin Československa v letech 1918-1938*. Vydavatelství Západočeské univerzity Plzeň 1997, 7-127

⁶ Čapka, František; Klíma, Bohuslav. *Nástin českých dějin*. Masarykova univerzita v Brně 2001, p.136-141

2. Anti-Joodse maatregelen in Nederland

2.1 Joden in Nederland

Nederland is beroemd om zijn grote tolerantie, dus veel mensen vonden hier een asiel. Joden kwamen geleidelijk in Nederland. De meeste van hen kwamen in 17 en 18 eeuw. Tijdens de grote migratiegolf waren grote beperkingen voor Joden geldig, maar na een Franse Revolutie verwierven ze rechten als ieder ander. Joden werden niet gedwongen om iets meer te sluiten in hun geïsoleerde gemeenschappen. Hun leven in vergelijking met niet-Joden voor de oorlog en na de oorlog was heel anders. Joden beleden een ander geloof, ze hadden een ander sociaal gedrag en politieke opvattingen. Joden gingen niet vaak in het restaurant en ze kleedden zich anders aan, maar nog steeds de meeste van hen werden geïntegreerd in de samenleving. Sommige bedrijven werden alleen de Joden aangesteld of omgekeerd, maar het is nog steeds mogelijk om over de assimilatie van Joden in Nederlandse maatschappij te praten. Joden in Nederland voelden geen discriminatie en ze stonden niet aan de rand van de samenleving. Het is onbegrijpelijk hoe zou de segregatie van Joden zo succesvol kunnen worden in een land met zoveel integratie van Joden.

Aan het begin van het jaar 1940 voor de Duitse aanval op Nederland, verklaarden zich voor de joodse nationaliteit 140 000 inwoners. Nederlandse Joden werden uit alle sociale klassen samengesteld vanaf rijke industriëlen tot zeer arme inwoners. Van deze hele groep werden 24 000 immigranten uit de landen onder nazi-administratie. Onder deze landen behoorden Duitsland, Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije en van de herfst 1939 ook Polen. Net als de meeste Europese landschappen ook Nederland nam niet vluchtelingen aan met open armen, en geloofde dat voor een emigratie is niet genoeg dwingende redenen. Immigranten moesten in noodkampen en vluchtelingen kolonies ondergebracht worden. De grootste van hen was Westerbork, die na verloop van tijd werd veranderd in een concentratiekamp. Alle financiële middelen, die gebruikt werden om het oplossen van deze problemen kwamen van de joodse gemeenschap. De grootste was de Joodse gemeente in Amsterdam.⁷ 2.2 Joodsche Raad

Een van de manieren, waarop de Duitse bezettingsmacht probeerde om de 'definitieve oplossing van het Joodse vraagstuk' te doen, was zo veel mogelijk Joden zelf in dit proces betrokken. De reden was eenvoudig. Ze geloofden, dat een Jood beter voorschriften van een ander Jood zal aannemen, en andere Nederlanders zullen dat ook beter waarnemen. Om deze reden werd in februari 1941 de Joodchse Raad opgericht. De belangrijkste impuls voor de

⁷ Pojar, Miloš. *Stín šoa nad Evropou*. Židovské muzeum v Praze 2002, p. 110-111

oprichting was de situatie, die in Amsterdam in deze periode plaatsvond. Nederlandse nazi's, gesteund door de Duitsers werden anti-joodse acties uitgelokt, waarin een van de nazi's is om het leven gekomen. Als gevolg daarvan werd de hele buurt afgesloten en de daaropvolgende gewelddadige huiszoekingen. De Joodse Raad zou de orde geschapen moeten worden en de Joden ervan overtuigen om hun wapens af te geven. Een grote opdracht van de Joodsche Raad was om Nederlandse Joden voor de Duitse autoriteiten te vertegenwoordigen. Raad hielp bij het verrichten van de verordeningen en voorschriften van de Duitse bezetters en ze zorgden ervoor dat de Joden de bevelen uitvoerden. De Duitsers gebruikten de Joodse Raad als een kanaal voor communicatie tussen de bezettingsmacht en de Joden zelf. Ze hoefden niet met individuen handelen. De Raad had dus aandeel aan de uitsluiting van de Joden uit de sociale en economische leven. Zij zou alle Joden geregistreerd moeten worden, wat zeer het proces van deportatie versnelde en hielp bij het opstellen van een lijst van mensen, die zouden gedeporteerd worden. De Raad probeerde zoveel mogelijk om conflicten tussen Joden en nazi's te vermijden. Joodsche Raad kon ook van het begin vrijstellingen verlenen en bepaalde, welke van de Joden zijn nodig om in de Raad te werken.⁸

Sinds oktober 1941 werd de Joodsche Raad enige organisatie die de Nederlandse Joden verenigde. Om goed te werken, moest de Raad een algemeen netwerk van kantoren en inlichtingsbureaus op te richten. De Joodsche Raad gebruikte het Joodsche weekblad om de Nederlandse Joden aan te spreken en om de verordeningen openbaar te maken. Sinds september 1940 werd het enige Joodse weekblad, dat zou uitgegeven kunnen worden.⁹ De belangrijke vertegenwoordigers van de Joodchse Raad waren twee vooraanstaande Joden, Abraham Asscher en David Cohen. Asscher was voor de oorlog, een diamanthandelaar en Cohen werkte als een professor van een Nederlandse universiteit. Beiden speelden een grote rol in de joodse gemeenschap voor de oorlog. Asscher was een voorzitter van de Asjkenazische gemeenschap, en Cohen was een secretaris van het Comité voor Bijzondere Joodse Belang. In 1943 overkwam hen hetzelfde lot als andere Joden uit Nederland. Na de opheffing van de Joodse Raad werden ze naar Westerbork gedeporteerd. Verder werden ze Theresienstadt gedeporteerd naar, waar ze beleefden de bevrijding van het Rode Leger. Na de

⁸ Blom, J. C. H.; Fuks-Mansfeld, R. G.; Schöffler, Ivo, *The History of the Jews in the Netherlan*, The Littman Library of Jewish Civilization 2002, p. 305-308

⁹ Jäckel, Eberhard; Longreich, Peter; Schoeps, H., Julius. *Enzyklopädie des Holocausts*, Piper 1995, p. 1000

oorlog waren ze beschuldigd van collaboratie. De Nederlandse gerechten bewezen hun geen schuld, maar Joodse gemeenschap hen veroordeelde.¹⁰

2.3 Segregatie

Duits beleid van het nationaalsocialisme streefde naar het radicaal gescheiden van de Joden van de rest van de bevolking. Vervolging van de Joden werd in de naam van de gerechtigheid gedaan. De Duitsers probeerden van het begin om het vertrouwen van het Nederlandse publiek te winnen. Het is hun niet gelukt, en veel niet-joodse Nederlanders ondersteunden hun Joodse buren. Er kwam echter tot antisemitische aanvallen, die kleine radicale minderheden hebben uitgelokt. In het vorige hoofdstuk werd al vermeld, in februari 1941 de Nederlandse nazi's hebben anti-joodse rellen in Amsterdam uitgelokt en vervolgens de politie sloot de Joodse wijk. Racistische aanvallen werden nog op 22 en 23 februari 1941 voortgezet, destijds de Duitse Joden pogroms doorstonden. Tijdens deze rellen politie arresteerde 425 Joden, die vervolgens naar Mauthausen werden gedeporteerd. Dit concentratie- en vernietigingskamp betekenden voor veel een doodvonnis en ook zou als een waarschuwing voor schendingen van de Duitse verordeningen werken worden. Ten gevolge van de pogroms was een staking in februari 1941.¹¹

Vanaf 12 maart 1941 was nog meer duidelijker wat voor een bedoeling hadden de Duitsers met de Nederlandse Joden. Op deze dag Arthur Seyss-Inquart, de Duitse rijkscommissaris voor de bezette Nederlandse gebieden, kondigde een totale uitsluiting van de Joden uit de sociale en economische leven aan. In deze periode hadden de Duitsers toenemende controle over de Nederlandse Joden en vluchtelingen. De Nederlandse Joden waren niet meer onder bescherming van de Nederlandse regering. De wet op het burgerschap van het Rijk aangekondigd dat een Duitse Jood, die buiten het Duitse Rijk verblijft, verloor zijn Duitse staatsburgerschap en zijn bezit krijgt het Rijk. Dus alle Duitse Joden wonende in Nederland werden ontdaan van de Duitse nationaliteit ontgenomen en werd ook met hen behandeld.¹²

Duitsers vorderen stap voor stap met 'oplossing van het Joodse vraagstuk'. Voor Joden gold niet meer gelijkheid voor de wet, ze hadden geen burgerrechten en sociale rechten,

¹⁰ Jäckel, Eberhard; Longreich, Peter; Schoeps, H., Julius, *Enzyklopädie des Holocausts*, Piper 1995, p. 1009

¹¹ Pojar, Miloš, *Stín šoa nad Evropou*, Židovské muzeum v Praze 2002, p. 112-114

¹² Blom, J. C. H.; Fuks-Mansfeld, R. G.; Schöffner, Ivo, *The History of the Jews in the Netherlands*, The Littman Library of Jewish Civilization 2002, p. 306

waardoor was mens kwetsbaar. Verboden en beperkende verordeningen kwamen ook stap voor stap. Er werd met oude antisemitische wetten begonnen zoals het verbod op rituele slachten wat verhinderde om koosjer te eten.¹³ De verplichting van elke Jood was om zijn oorsprong te bewijzen, daarvoor was het noodzakelijk om een Ariërverklaring af te leggen. Vanaf 14 oktober 1940 moest elke burger een identiteitskaart hadden, die ook voedselbonnen verschaft. In 1941 begon de afgifte van identiteitskaarten. Deze identiteitskaarten zouden niet makkelijker te vervalsen zijn. Er werd een papier gebruikt dat niet te wissen. Onder andere dingen, hield het persoonsbewijs twee watermerken en werd een inkt gebruikt, die onzichtbaar onder hoogtezon lamp was. Moest ook twee vingerafdrukken van wijsvinger hebben. Verder had de identiteitskaart een nummer van gemeente waar werd uitgegeven. Identiteitskaarten van de Joden verschilden zich van de anderen hiermee, dat ze een grote 'J' hielden.¹⁴ Het voorstel om een dergelijke kaart te maken werd al voor de oorlog, maar destijds werd afgewezen. In de praktijk werd dat met de aankomst van de nazi's ingevoerd. Verdere voorziening tegen de vervalsing werd instelling van een centraal register. Er werden andere maatregelen gevolgd, die de activiteiten van Joden in de publieke sector beperkten. In juli 1940 moesten Joden luchtbescherming verlaten. Twee maanden later mochten Joden niet meer in de Nederlandse overheid werken. Een bewijs van collaboratie werd ontslagen van Joden uit Nederlandse kantoren. Initiatiefnemers waren geen Duitsers maar Nederlandse niet-Joodse burgers. Tijdens 1941 vele andere maatregelen beperkten vrije beweging van Joden. Hun beweging werd gecontroleerd en beheerd. "Hun persoonlijke leven werd aan strenge regels onderworpen in dergelijke gevallen als het huishouden, de keuze van de partner en het huwelijk".¹⁵ Om beter te onderscheiden van Joodse en niet-Joodse gebieden werden borden en plakaten met opschriften Joodse wijk en Joden niet toegestaan ingevoerd. Onder de mensen werd dus een grens ontstond. Deze grens maakte van de Joden gevangenen in hun eigen land. Joden mochten geen bezoeken meer brengen aan parken, diertuinen, cafés, restaurants, theaters, schouwburgen, bioscopen, sportinrichtingen, zwembaden, concertzalen, bibliotheken, leeszaal en musea. In september 1941 was er nog een verbod, dat de kinderen betrokken. Joodse kinderen mochten alleen op de joodse scholen gaan. Het was weer een interventie in het onderwijs. Eerder in het jaar 1940 werden Joodse docenten en hoogleraren

¹³ Blom, J. C. H.; Fuks-Mansfeld, R. G.; Schöffer, Ivo, *The History of the Jews in the Netherlands*, The Littman Library of Jewish Civilization 2002, p. 301

¹⁴ Pojar, Miloš. *Stín šoa nad Evropou*. Židovské muzeum v Praze 2002, p. 112

¹⁵ Blom, J. C. H.; Fuks-Mansfeld, R. G.; Schöffer, Ivo, *The History of the Jews in the Netherlands*, The Littman Library of Jewish Civilization 2002, p. 308, (eigen vertaling)

ontslagen uit scholen en universiteiten. Aan het einde van oktober 1941 moesten Joden verenigingen waar ook niet-joden lid van zijn verlaten. Joden verbannen uit zijn leden van de vereniging, waarvan de leden waren ook niet-joden. Hoge mate van de werkloosheid, die door dergelijke maatregelen werd veroorzaakt, lost de volgende opdracht op. Werkloze Joden zouden in werkkampen geïnterneerd moeten worden.¹⁶ Met de komst van 1942 trad in werking een verordening, die later het symbool van de Holocaust werd. Op 2 mei werd het dragen van de Jodenster verplicht gesteld. Het was een gele lap met daarop gedrukt de Davidster. In de ster stond in zwart het woord 'Jood'. De ster moest altijd zichtbaar en in het openbaar gedragen worden. Deze ster bedoelde directe voorbereiding voor de deportatie.¹⁷ Het jaar 1942 was een jaar dat er meer beperkingen op de Joden brachten. Joden mochten alleen op bepaalde uren, en in geselecteerde winkels inkopen. Er werd hun auto rijden, met de tram gaan en fietsen verboden, en ze mochten niet meer telefoneren. Na 20 uur 's avonds tot 6 uur 's morgens mochten Joodse burgers niet meer op straat zijn. Joden werden ook verboden om niet-Joden te trouwen. Gemengde huwelijken werden geregistreerd en zorgvuldig gecontroleerd.

Overtreding van al deze anti-Joodse maatregelen betekenden slechts een deportatie naar Mauthausen. Mauthausen was een concentratiekamp, waar een gaskamer was. Voor sommige betekende deze kamp een eindstation. Om deze reden, de Joodsche Raad streefden naar een licht verloop van de deportaties. Raad nam deel aan de verdeling van de Joodse sterren. Naïef vermoedden ze, dat de snelle registratie, naleving van de verordening en werk in het werkkampen beschermt de Joden tegen deportaties naar het Oosten.¹⁸

2.4 Confiscatie van Joodse eigendom - arisering

Nederlandse Joden bezaten voor de oorlog een groot eigendom. De nazi's waren zich ervan bewust en ook vele Nederlanders. Dit eigendom werd één van de doelstellingen van nazi - vernietiging beleid. Voor het verkrijgen van deze eigendom de nazi's uitvaardigden andere verordeningen, die de Joden van al hun eigendom beroofde.

¹⁶ Blom, J. C. H.; Fuks-Mansfeld, R. G.; Schöffner, Ivo, *The History of the Jews in the Netherlands*, The Littman Library of Jewish Civilization 2002, p. 308-310

¹⁷ Blom, J. C. H.; Fuks-Mansfeld, R. G.; Schöffner, Ivo, *The History of the Jews in the Netherlands*, The Littman Library of Jewish Civilization 2002, p. 314-315

¹⁸ Pojar, Miloš, *Stín šoa nad Evropou*, Židovské muzeum v Praze 2002, p. 114

Gedurende het jaar 1941 werd een registratie van alle Joodse bedrijven gedaan. Er werden 20 690 bedrijven geregistreerd.¹⁹ Huizen, gronden en andere onroerende goederen werden in beslag genomen en verkocht. Duitsers systematisch namen de Joden van alles van hun eigendom. Eigendom van rijke Joden interesseerde vooral bezetters en Nederlandse nazi's. Geconfisqueerde winkels en bedrijven werden toegewezen aan de Duitsers en Nederlandse collaborateurs. Duits vennootschap Omnia – Teuhand had tot een taak om de in beslag genomen Joodse bezitting te controle en te verdelen. Geen winkel werd niet tegen dit soort van diefstal beschermd.

In augustus 1941 traden in werking twee verordeningen, die zouden het proces van confiscatie moeten versnellen worden. Door bemiddeling van deze maatregelen de Duitsers wilden alle Joodse geld krijgen. Alle Joden moesten hun saldi overdragen in de Amsterdamse filiaal van de firma Lippmann-Rosenthal & Co. Deze firma werd opgericht door de Duitsers om beter de Joodse eigendom te controleren en confiscatie te versnellen. Verdere verordening betrof gronden, die geheel of gedeeltelijk Joden overal in Nederland bezaten. Er werd ook hun verboden om bezit van zijn huis te verplaatsen. Joden mochten slechts een klein bedrag van hun rekeningen opnemen. Ten slotte, de nazi's bereikten dat, dat de Joden volledige controle over uw bankrekeningen verloren.²⁰

Het trieste aspect van arisering was, dat aandeel daaraan hadden niet alleen bezettende macht, maar ook de Nederlanders zelf. Hebzucht en het verlangen naar winst brachten enige Nederlanders tot collaboratie.

2.5 Concentratie en deportatie

Het oorspronkelijke idee van de Duitsers was om Joden uit Nederland te verplaatsen. Tot die bepaalde tijd was de oplossing van de Joodse vraagstuk werd door de emigratie gedaan. In 1940-1941 was het mogelijk na het betalen van hoge bedragen om te emigreren uit Nederland. Dingen veranderden met de oprichting van de Centraal bureau voor Joodse emigratie (*Zentrallstelle für jüdische Auswanderung*). Dit bureau werd in oktober 1941 opgericht en zijn taak was om de Nederlandse Joden op hun uitzetting voor te bereiden. Het hoofdkantoor was in Amsterdam en zijn commandant was een lid van

¹⁹ Jäckel, Eberhard; Longreich, Peter; Schoeps, H., Julius, *Enzyklopädie des Holocausts*, Piper 1995, p. 1000

²⁰ Blom, J. C. H.; Fuks-Mansfeld, R. G.; Schöffner, Ivo, *The History of the Jews in the Netherlands*, The Littman Library of Jewish Civilization 2002, p. 309-310

beschermingsafdeling (*Schutzstaffel, SS*), F. H. Aus der Fünter, coördinator voor anti-Joodse campagne in Nederland.

In januari 1942 begonnen werkkampen voor Joden ontstaan. Al diegenen, die werkloos waren moesten zich aanmelden. Tot zolang was grootste gedeelte van de Joden werkloos. Het idee van werkkampen wekte angst onder de mensen en velen van hen waren bang voor andere transporten naar het Oosten. Aan het eind juni 1942 begonnen registraties bij de deportaties. In het begin werden zich veel minder mensen aangemeld dan de Duitsers verwachtten. Duitsers hebben dit probleem met hun methoden opgelost. Ze gearresteerden honderden Joden als gijzelaars en dwongen de Asscher en Cohen om de Joden ervan te overtuigen om te registreren. Het was een tactiek, behoud van het minderheden van de prijs van de meerderheden. Een andere manier hoe de mensen dwingen om te registreren was een methode van vervolging. Nederlandse politie had speciale troepen, die fanatiek jaagden de Joden die zich niet bij deportaties aangemelde.²¹

Iedereen, die een oproeping voor deportatie gekregen, moest zich op hun eigen manier verzoenen. Sommigen dachten dat ze in Nederland blijven, anderen vermoedden dat de oorlog zal niet lang duren en ze leefden in de hoop dat ze gauw naar huis terugkeren. Bezit dat ze niet konden meenemen, verlieten hun vrienden. “Soms kreeg hun huis een uiteindelijke voorjaars schoonmaak voordat dan de sleutels aan de politie overhandigden”.²² Sommigen Joden kochten zich, anderen probeerden Arische oorsprong aan te tonen. Sommige Nederlanders probeerde te profiteren van deze situatie zoals Friedrich Weinreb. Hij beloofde voor geld, dat hij de deportaties kan voorkomen. Weinreb was een informant van de Duitsers en was verantwoordelijk voor de arrestatie van 118, daarvan 70 Joden overleden. Toen Nederlandse Joden uit Westerbork verder naar het Oosten werden gedeporteerd, sommigen van hen werden uitgebuit voor de uitwisseling voor de Duitsers. Zo werden in juni 1944 Duitsers uit Palestina voor 220 Nederlandse Joden ingewisseld.

²¹ Blom, J. C. H.; Fuks-Mansfeld, R. G.; Schöffner, Ivo, *The History of the Jews in the Netherland*, The Littman Library of Jewish Civilization 2002, p. 314-322

²² Blom, J. C. H.; Fuks-Mansfeld, R. G.; Schöffner, Ivo, *The History of the Jews in the Netherland*, The Littman Library of Jewish Civilization 2002, p. 321, (eigen vertaling)

3. Anti-Joodse maatregelen in het Protectoraat Bohemen en Moravië

3.1 Joden in het Protectoraat Bohemen en Moravië

De bevolkingsnederzetting van de Joden op het gebied van Tsjechië heeft een lange geschiedenis. De eerste schriftelijke vermelding van de Joden in Praag wonende dateren van het einde van de 10e eeuw. Kroniekschrijver Kosmas schreef over de Joden in Praag als over rijke kopers. Aankomst van de Joden in Praag was belangrijk. Naast Praag Joden woonden in andere gebieden, maar in Praag was de grootste groep, en de Praagse Joodse gemeente beheerde hele Jodendom. Doorheen de geschiedenis de status van de Joden in Tsjechië werd meermalen gewijzigd. In 1918 werd de nieuwe Tsjecho-Slowakije ontstond en in die tijd Joden actief deelgenomen aan de economische, politieke en sociale leven. Er was ook een Joodse politieke partij die erin slaagde in het Parlement te geraken. Vóór de oorlog, in Tsjecho-Slowakije was de rijke en ontwikkelde Joodse maatschappij. Deze maatschappij werd later het doelwit van het Duitse vernietigingsbeleid.²³

In 1930 was op het grondgebied van Bohemen, Moravië en Silezië 117 551 mensen die zich tot het joodse geloof bekenden. Van dit algemeen aantal waren 43.000 Joden van Tsjechoslowaakse nationaliteit, 37 000 van de Joodse nationaliteit, 35 000 van Duitse en de rest waren van verschillende nationaliteiten. In de tijd van Verdrag van München werd in het grensgebied, de zogenaamde Sudetenland, ongeveer 30 000 Joden geleefd. De meeste van hen zijn na de inlijving van het Sudetenland bij Duitsland verhuisd op grondgebied van het toekomstig Protectoraat. Nadat Hitler aan de macht kwam in 1933 kwamen in Tsjecho-Slowakije andere golven van emigranten uit Duitsland en later ook uit Oostenrijk. Op 15 maart 1939 werd het Protectoraat Bohemen en Moravië ontgestaan. Op zijn grondgebied leefden ongeveer 118 000 Joden. Tsjechische Joden waren vertegenwoordigd in alle lagen van de sociale maatschappij. Joden werkten als advocaten, artsen, leraren, zakenmannen, maar ook als de werkende klasse, zoals in Nederland. In Polen integendeel, waren de Joden eerder armer en hoorden bij de werkende klasse.²⁴

²³ Krejčová, Helena; Svobodová, Jana, *Postavení a osudy Židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939 – 1945*, Maxdorf 1998, p. 42-50

²⁴ Kárný, Miroslav, “Konečné řešení“ *Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, Academia 1991, p. 7-21

3.2 Segregatie

Het doel van de Duitse anti-joodse politiek in het Protectoraat, zoals in alle bezette landen, was volledige verhuizing van Joden uit deze landen. De emigratie van Joden werd zich geleidelijk afgespeeld door middel van verschillende verordeningen, die het meest leven van de joden zouden veronaangenaamde worden en vooral isoleerden Joden van de rest van de maatschappij. Dit proces begon met isolatie van de Joden, maar helaas eindigde met de vernietiging. In het begin, Hitler beweerde dat zal niet nodig om in de competenties van overheid van het Protectoraat in te grijpen en ze zal dit probleem zelf oplossen zonder ingreep van de Duitse bezetter. Maar toch de Duitsers begonnen actief te betrekken bij dit proces, omdat ze alle in beslag genomen eigendom van Joden wilden krijgen.

Al voor het ontstaan van het Protectoraat nam de regering van tweede Tsjecho-Slowaakse Republiek verschillende maatregelen tegen de Joden aan. Maar moest ze voorzichtig betrachten van deze verordeningen, omdat ze vreesden de druk vanuit het buitenland en had angst voor de isolatie van andere staten. Op 27 januari 1939 gaf de regering van Beran een verordening uit, die alle Joodse ambtenaren van het beheer werd aanbevoelen om vrijwillig af te treden. De Jood was elke mens, wiens beiden ouders hadden een Joodse afkomst. Er werd nog niet gespecificeerd zoals in de rassenwetten van Neurenberg, maar al voor veel Joden dat betekende het begin van het einde. Vele verbonden en verenigingen verboden ook de Joden hun activiteiten, bijvoorbeeld Orde van Advocaten verbood de Joden om alle juridische activiteiten uit te oefenen. In dit geval, elke werd als een Jood beschouwd die grootouders van joodse oorsprong had. Tsjechoslowaakse Studenten Vakbond zette de regering aan om het Joodse probleem op te lossen en om alle Joden van studentenclubs en organisaties uit te sluiten. Al deze beperkingen hebben zich al eerder voor ontstaan van het Protectoraat afgespeeld.

Twee dagen na het ontstaan van Protectoraat Bohemen en Moravië vergaderde voor het eerst het Protectoraat regering. Tijdens deze vergadering nam de regering maatregelen aan die de activiteiten van de Joden in andere sectoren te verbieden. Op aanbeveling van de Centrale Unie van de Tsjechische artsen en Nationale vereniging van artsen werden van alle Joodse artsen, verpleegkundigen en verplegers activiteiten verbonden. De regering beval om alle niet-Arische winkels te kentekenen. Op 13 april 1939 kwam een maatregel van het Ministerie van Handel, waarin werd vastgesteld, dat joodse bedrijven moeten niet-joodse bestuurders hebben. Onder andere, werd voor het eerst gedefinieerd wie is een Jood. Nog steeds ging niet over de rassenwetten van Neurenberg. Neurenberg nomenclatuur, die bepaalde, wie een Jood is onder rassenwetten van de Neurenberg, werd in praktijk in 21 juni

1939 in het Protectoraat gebracht. Dit werd gedaan door middel van maatregel van het Rijksprotector over een Joodse bezit. Sinds die tijd werd beschouwd als een Jood iedereen die Joodse grootouders had. Elke grootouder, die tot de Joodse religieuze gemeenschap behoorde werd als een Jood beschouwd. Als Jood werd ook beschouwd een halfbloed, die twee Joodse grootouders had en ook iedereen die in wettelijk huwelijk met een Jood was. Ook onechte kinderen van de Joden werden als zuiver Joden beschouwd.²⁵

Zodra er werd wettelijk bepaald wie wel een Jood is en wie geen Jood is, konden andere maatregelen en beperkingen beginnen gelden. Verordening heeft zowel de regering als ook kantoor van de protector afgegeven. Vanaf augustus 1939 begon een maatregel gelden, die door het ministerie van Justitie werd uitgegeven, behield plaatsen voor, waar de Joden konden zich niet ophouden. Onder deze plaatsen behoorden badhuizen, armenhuizen, ziekenhuizen en zwembaden. Joden werden uit restaurants en cafés verbannen. Plaatsen, waar de Joden zouden toegang verboden worden, moesten van opschriften 'Joden niet toegestaan' voorzien zijn. Ondernemingen die tot Joden behoorden, werden met opschriften 'Joodse onderneming' gemarkeerd. Joden werden uitgesloten van alle verenigingen en konden niet naar Tsjechische scholen gaan. In het begin van 1940 moest elke Jood zijn identiteitskaart van een grote letter "J" voorzien zijn. In dit jaar namen meer en meer maatregelen, die de Joden beperkten hun beweging en leven. Ze konden niet veranderen hun woonplaats. Uitkomen na 20 uur 's avonds was voor alle Joden verboden. Winkelen konden ze uitsluitend in bepaalde tijd. Ook kapperszaak de Joden mochten in bepaalde tijd van 8 tot 10 uur bezoeken. Twee jaren later mochten Joden helemaal niet kapperszaak bezoeken. In het jaar 1940 werd een verbod uitgevaardigd, joodse kinderen konden niet meer op scholen in Protectoraat gaan. Het culturele leven van de Joden was ook beperkt. Van nu mochten Joden geen theaters en bioscopen bezoeken. Wandeling door de parken en het vrije beweging in de openbare ruimte was een ding van het verleden. Ook sommige straten werden voor de Joden afgesloten. Praag hotels, die tot zolang waren zeer gezocht, moesten andere klanten opzoeken. Voor de Joden werden slechts enkele hotels bepaald. Met de bus gaan werd de Joden verboden, alleen maar blinde of invalide Joden mochten het openbare verkeer gebruiken. Joden konden met de trams gaan maar alleen in de achterste deel van de wagen. In de treinen mochten ze niet van de slaapwagen en restauratiewagen gebruiken. Later konden ze niet sneltreinen gebruiken en zover wagen was overvol konden de Joden uit de trein gegooid worden. Beperkingen

²⁵ Kárný, Miroslav, "Konečné řešení" *Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, Academia 1991, p. 22-34

betroffen de rantsoenen van voedsel en kleding. Ze moesten hun rijbewijzen afgeven en konden niet meer behalen. Joden zouden verboden moeten worden om te vissen, duiven kweek en vanaf 1942 ze mochten geen huisdieren hebben. Op 29 september 1941 Reinhard Heydrich, het Rijk Protectoor van het Protectoraat Bohemen en Moravië, liet al de synagogen gesloten. Restrictieve regelgeving was te veel en steeds hebben andere toegenomen.²⁶

Aan het begin van 1940 sommige mensen en verenigingen verlangden om de Joden uit het Protectoraat duidelijk te onderscheiden van de rest van de bevolking, net als in Polen. Deze eisen kwamen van de Tsjechische en ook Duitse kant. Nazi-Duitsland hielden deze eis niet voor belangrijk. De Nationale arische culturele vereniging voorstelde om de Joden van een gele band met een blauw opschrift 'Jood' te kentekenen. De uiteindelijke vorm van openbaar kenteken van de Joden werd op 1 september 1941 ingevoerd. Vanaf deze dag geen Jood ouder dan 6 jaar kon niet om publiek zonder de gele Davidster uit te gaan. De ster had een grootte van de hand en moest worden geplaatst aan de linker kant van de borstkas. In het midden van de ster stond het Duitse woord 'Jude'. In tegenstelling tot Nederland, waar dit opschrift in het Nederlands was.²⁷

Toen iemand de maatregelen niet opvolgde, werd zwaar gestraft. Zelfs een kleine fout kon de dood betekenen. De nazi's hielden razzia's in de Joodse gezinnen. Als de nazi's verboden levensmiddelen vonden, Joden arresteerden en vervolgens martelden, of ze werden naar vernietigingskampen gestuurd. Veel van deze maatregelen wekte meelijden en solidariteit bij de Tsjechische landgenoten. Bijvoorbeeld, toen een maatregel uitkwam, die de tijd om te winkelen beperkte, slagers bewaarden best vlees juist voor Joden. In de dag, toen maatregel van het dragen van de Joodse ster uitkwam, sommige Tsjechen droegen de ster uit solidariteit. Alle uitingen van solidariteit waren niet aanvaardbaar voor de bezetters. Iedereen, die zich gelijk gedroeg, liep het risico samen met de Joden naar Theresienstadt te zullen deporteren en vervolgens naar een van de vernietigingskampen.²⁸

²⁶ Lagus, Karel; Polák, Josef. *Město za mřížemi*, Baset 2006, p. 35-46

²⁷ Kárný, Miroslav, “Konečné řešení“ *Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, Academia 1991, p. 72-75

²⁸ Kárný, Miroslav, “Konečné řešení“ *Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, Academia 1991, p. 50-58

3.3 Confiscatie van Joodse eigendom - arisering

Een van het doel van het nazi- beleid was eigendom van de Joden. Tsjecho-Slowakije had een sterk ontwikkelde industrie, en daarom werd ook een ideaal doel voor de nazi's. De eerste bedrijven wonnen de Duitsers na het Verdrag van München. De eerste dagen na de uitroeping van de Protectoraat kwamen naar Praag samen met Duitse bezettingstroepen vertegenwoordigers van de Duitse banken. Union Bank en de Tsjechische Escompte Bank zouden eerst eigendom van de Duitsers moeten worden, om de regering van het Protectoraat werd niet verkregen. De regering probeerde om de situatie te benutten en wilde een deel van de Joodse eigendommen winnen. Daarom op de tweede vergadering van regering van het Protectoraat kwam een wezenlijk maatregel uit om in bepaalde bedrijven beheerders te plaatsen. Onder het voorwendsel van confiscatie zou Tsjechische industrie gegermaniseerd worden. Overdracht van eigendom van meer dan 50 000 kronen moest door de kantoren bevestigd worden. Tsjechen probeerden op de positie van beheerders hun mensen te plaatsen. Konrad Henlein, hoofd van het civiel beheer in Praag, wilde dit voorkomen. Hij was bang voor confiscatie van het eigendom ten gunste Tsjechen en daarom gaf op 20 maart 1939 een maatregel uit, die verbod om elke beheerders in bedrijven te plaatsen. Deze verordening verbod ook de verkoop, verhuur en schenking van Joodse bedrijven. Alleen Henlein had het recht beheerders te benoemen en uitzonderingen te verlenen. Later, na de afschaffing van hun functie had alleen Rijk Protector het recht om beheerders van Joodse bedrijven te benoemen.

Na het aantreden van Neurath in functie van het Protector, traden niet in werking enkele maatregelen van de regering van het Protectoraat om de confiscatie van Joodse eigendom te voorkomen ten gunste van de Tsjechische natie. Rijk Protector gaf een andere verordening af, die de Joodse eigendom betrof. Deze verordening was erger dan het leek. Vooral betekende, dat in het Protectoraat in werking een verordening trad, die volgens rassenwetten van Neurenberger bepaald hoe wel een Jood is. Onder andere dingen stond in deze verordening nauwkeurige beschrijving van Joodse bedrijven. Openbare of commanditaire vennootschappen werden als joods beschouwd, net als een of meer van de garanten hadden Joodse afkomst. Bedrijven van rechtspersonen, die een of meer Joods leden van de raad van toezicht hadden, werden ook als Joods geclassificeerd. Als de Jood bezat een vierde van kapitaal van de onderneming, werd het bedrijf ook als Joods gemarkeerd. De nazi's zouden confisqueren elke onderneming waarop elke Jood invloed had. Een filiaal van de Joodse onderneming werd automatisch beschouwd als een Joods bedrijf. Een filiaal van de niet-Joodse onderneming werd erkend als een Joods bedrijf, waarbij minstens een leider Jood was. De Duitse bezettingsmacht wilde voor zichzelf alle strategische bedrijven verkrijgen. De

Tsjechen, die eerder voor confiscatie van eigendom werden bepaald, werden vervolgens in kleinere bedrijven geplaatst, bestemd voor liquidatie. Tot 26 januari 1940 werd door de Duitsers in beslag genomen van 1109 bedrijven, slechts 96 bedrijven en ondernemingen werden door Tsjechen in beslag genomen. Sinds die tijd werden Joden van het economische leven volledig uitgesloten.²⁹ Joden konden hun voorwerpen van waarde aan Duits bedrijf Hadega verkopen. Deze vergunning betekende echter een verordening. Er kwamen andere verordeningen uit, die de confiscatie van Joodse eigendommen zouden versnellen worden. Joden moesten zich ontdoen van de dingen zoals radio-ontvangers, naaimachines, maar ook ski's. Grote nadruk werd op bankrekeningen gelegd. Joden moesten hun kostbaarheden in bank deponeren die ze alleen met toestemming van de Protector konden halen. Op de rekeningen moesten ze al het geld uit spaarboekjes overmaken. Rekeninghouders konden kleiner en kleiner bedragen opnemen. In 1940 werd Emigratie Fonds voor Bohemen en Moravië opgericht, die door Centraal Bureau voor Joodse Emigratie alle in beslag genomen eigendom beheerde. Geldmiddelen van de Joden werden later voor germanisering gebruikt.³⁰ De Gestapo-kantoor in Praag beheerde ook in beslag genomen bezit van de Joden. Deze twee instellingen hebben hun rollen verdeeld. Centraal Bureau voor Joodse Emigratie confisqueerde eigendom van gedeporteerde Joden. Gestapo kreeg het bezit van de Joden die emigreerden of vluchtte. Net zoals in Duitsland, ook in het Protectoraat trad een wet in werking, iedereen, die niet zijn verblijf in het Protectoraat meldt, verliest zijn eigendom ten gunste van het Rijk. Joden die naar Theresienstadt werden gedeporteerd, konden niet hun verblijf op grondgebied van het Protectoraat melden, ook al, dat Theresienstadt was op dit gebied. Men ging ervan uit dat deze mensen zullen gedeporteerd worden verder naar het Oosten. Het totale bedrag van in beslag genomen eigendom is niet bepaald, maar er werd geschat dat het zou kunnen worden tot 20 miljard kronen.³¹

²⁹ Kárný, Miroslav, *“Konečné řešení“ Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, Academia 1991, p. 22-34

³⁰ Lagus, Karel; Polák, Josef, *Město za mřížemi*, Baset 2006, p. 35-46

³¹ Kárný, Miroslav, *“Konečné řešení“ Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, Academia 1991, p. 60-68

3.4 Concentratie en deportatie

Concentratie en deportatie naar vernietigingskampen was de volgende stap, die het leven van de Joden op het grondgebied van het Protectoraat zou moeten beperken. Joden waren ook potentiële arbeidskracht. Ze werden ingezet om fysiek zwaar werk te verrichten, die het onderdeel van het vernietigingsproces was.

Net zoals in Duitsland of Nederland, alle joden moesten zich laten registreren bij de bepaalde instellingen. In tegenstelling tot Nederland werd in het Protectoraat geen organisatie als de Joodse Raad opgericht. Protectoraat regering heeft voorgesteld om alle Joden bij Vereniging van Joden te registreren. Rijk Protector Neurath, had echter een ander idee en daarom liet de Joden bij de Joodse gemeente in hun woonplaats registreren. Joodse gemeente Praag moest andere Joodse gemeenten besturen. Deze Joodse gemeente Praag viel onder Centraal Bureau voor Joodse Emigratie en moest de verordening te accepteren. Later, werden alle andere Joodse gemeenten opgeheven, behalve de Joodse gemeente Praag. Ze vertegenwoordigde alle Joden, en beschermde haar leden. Tot nu toe, is het mogelijk om de Joodse gemeente Praag te vergelijken met de Joodse Raad van Nederland. Joden werden geconcentreerd in bepaalde stadswijken. Later werd een getto in Theresienstadt opgericht, die zou moeten dienen als een verzamelplaats van Joden, die vervolgens naar het oosten zouden gedeporteerd moeten worden.³²

De Duitsers in eerste instantie probeerden om het probleem met de Joden in het Protectoraat op te lossen door middel van verhuizing. Er werd de Joden toegestaan om uit het Protectoraat te emigreren. Ze waren daartoe opzettelijk aangespoord, maar moesten daarvoor veel geld betalen. Voor dit doel werd ook Centraal Bureau voor Joodse Emigratie opgericht. Sinds het begin emigreerden voornamelijk Joden, die uit Duitsland en Oostenrijk kwamen. Ze voelden geen binding met de Tsjechische natie. Ze hadden hier geen werk, vrienden en vooral wisten, wat er te wachten na de aankomst van de nazi's. Bij de deportaties meldden zich van de Tsjechische Joden vooral jongere mensen. Ze wilden naar het westen gaan. Maar dit was een slechte idee, na de korte tijd bezetten Duitsers ook landen in west Europa. Een andere mogelijkheid voor emigratie was Palestina, of de landen over de oceaan. Latijns Amerika was erg populair. Toen de Joden probeerden te emigreren, moesten vele moeilijkheden oplossen. Zij moesten grote kosten betalen. De landen, waarin ze probeerden te komen, verwelkomden

³² Kárný, Miroslav, *“Konečné řešení“ Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, Academia 1991, p. 51-52

de Joden niet met open armen. Er waren weinig mogelijkheden om te emigreren. Ondanks de vele problemen 26 000 personen lukten zich tot het jaar 1944 te emigreren.³³

Allengs is duidelijker geworden, dat de emigratie geen oplossing van de Joodse vraagstuk is, daarom de nazi's waren op zoek naar een andere oplossing. Volledige vernietiging van de Joodse bevolking was de definitieve oplossing van het Jodenprobleem. Daartoe zou een net van concentraties en vernietigingskampen opgericht.

³³ Lagus, Karel; Polák, Josef, *Město za mřížemi*, Baset 2006, p. 26-34

4. Concentratiekampen in Nederland en in Protectoraat Bohemen en Moravië

4.1 Westerbork

Kamp Westerbork bevond zich in de provincie Drenthe in de buurt van de hoofstad Assen. Van de stad Westerbork was 5km ver. Het gebied, waar zich het kamp bevond, werd gevormd door heide en moerassen, en werd omringd door dichte bossen.

Sinds 1933, toen de Adolf Hitler aan de macht kwam in Duitsland, en later na de Kristallnacht in november 1938 begon een intensieve verplaatsing van Duits-joodse gemeenschappen in andere Europese landschappen. Om die reden was in Nederland ook een noodzaak om een vluchtelingenkamp te bouwen voor nieuwe aangekomene Duitse Joden. Daarom onstond in de zomer 1939 dichtbij van de Westerbork een vluchtelingenkamp. Eerste twee en twintig Duitse Joden werden er op 9 oktober 1939 geplaatst. De aanvankelijke capaciteit voor verblijf werd bepaald voor eenduizend achthonderd mensen.³⁴

Toen in mei 1940 de Duitse invasie naar West-Europa begon, een van de andere doelstellingen van de expansie van Hitler, werd ook Nederland. Na een snelle bezetting van het land kregen de bezetters organisatorische goed uitgeruste kamp. Toen de vraag ontstond waar zou het kamp kunnen worden gecreëerd, dat zou als een verzamelplaats van de Nederlandse Joden dienen tot de navolgende deportaties naar vernietigingskampen in Oost-Europa. Het vluchtelingenkamp Westerbork leek een ideale oplossing te zijn. Dus 1. Juli 1942 was de kamp niet meer onder controle van het Nederlandse Ministerie van Binnenlandse Zaken en ging naar de veiligheidstroepen van het Derde Rijk, met name Sicherheitsdienst (SD) en Befehlshabers der Sicherheitspolizei (Sipo). Op dat moment veranderde ook de officiële naam van het kamp. Judendurchgangslager was de naam, die treffend beschrijft de functie van het kamp. Nog daarvoor moest de capaciteit van het kamp aangepast worden om grote aantallen van de gevangenen te ontvangen. Dus het kamp was bewerkt van 9.000 Joden op te nemen.³⁵

Zoals hierboven vermeld, tijdens de Duitse vernietigingsmachinerie Westerbork zou een kamp voor Joden, die in Nederland leven, zijn. Zijn functie bestond erin uitsluitend een

³⁴ Pojar, Miloš, *Stín šoa nad Evropou*, Židovské muzeum v Praze 2002, p. 115

³⁵ Blom, J. C. H.; Fuks-Mansfeld, R. G.; Schöffer, Ivo, *The History of the Jews in the Netherlands*, The Littman Library of Jewish Civilization 2002, p. 326-327

doorvoer en er werd niet gerekend met langdurig verblijf van de Joden in dit gebied. Een uitzondering maakte de zogenaamde "Alte Kamp – Insassen". Zij waren de Duitse Joden die in het kamp als vluchteling zijn gekomen tijdens de periode van najaar 1939 tot zomer 1942, de periode, toen als een vluchtelingenkamp diende. Veel van hen oefenden leidende functies uit, die op hen de leden van de SS overbrachten. Hun taak was om de werking van het kamp te waarborgen. Ze bepaalden wie zal elke dinsdag naar vernietigingskampen in het Oosten gezonden worden. Ook bepaalden ze en gaven een werk de anderen gevangenen en zo verschoven ze transporten naar het vernietigingskampen. Sommigen van hen waren leden van de zogenaamde Ordnungsdienst, die een soort van onofficiële Joodse politie in het kamp was. Het hoofd van deze groep was een Oostenrijkse Jood Arthur Pisk. De meeste van haar leden waren jonge Duitse Joden, die in de periode toen nog de Westerbork vluchtelingenkampen was, dienden in de zogenaamde brandweer werkgroep. Om deze redenen, waren er soms conflicten tussen de Nederlandse en Duitse Joden.³⁶ Aanvankelijk moesten allen die in Westerbork geïnterneerd werden, vijf kilometer lange weg van het station naar de kamp Westerbork afleggen. De situatie veranderde in het begin van november 1942, toen een station werd gebouwd direct aan het concentratiekamp. Het belang van dit station lag niet zozeer in vergemakkelijking van het leven de gevangenen, maar integendeel zou gang van de transporten moeten verbeteren. Op het grondgebied van het kamp waren voorzieningen, die op zijn manier een sfeer van een ideaal stadje schiepen. Er was bijvoorbeeld een ziekenhuis, dat een capaciteit van 1800 bedden had. Bovenaan stond ook een voormalige Duitse joodse vluchteling dr. F.M. Spanier. Verder was hier ook een postkantoor, in het kamp werd met een speciale munt betaald. Er werden hier religieuze rituelen als besnijdenis en Bar Mitswa bedienden. Tot begin 1943 mochten de Joden hun geliefden begraven op een joodse begraafplaats in de nabijgelegen stad Assen. Mannen en vrouwen hebben in de nacht gescheiden geleefd, maar overdag mochten ze elkaar omgaan en vrij bewegen. Het lijkt erop dat het kamp Westerbork was niet te hard voor het leven van de Joden. Een vaststaand feit was, dat elke dinsdag transporten naar de vernietigingskampen in het Oosten werden voor vertrek gereedgemaakt. Mensen in het kamp waren aldoor bang voor de transporten en de frustratie van het verlies van de geliefden die al naar het Oosten werden gestuurd. Veel Joden kwamen in Westerbork met hoop aan, dat zijn weg hier eindigt. Zoals werd al vermeld de gang van het kamp bestuurd een netwerk van joodse ambtenaren, die eigenlijk maakte het

³⁶ <http://www.cympm.com/westerbork.html>

proces van deprotatatie makelijker tot de bevrijding van het kamp zelf. Ordnungsdiensten in vele opzichten volgde de werking van de Joodse Raad. Paradoxaal, de twee vertegenwoordigers van de Joodse Raad Asscher en Cohen kwamen uiteindelijk ook in Westerbork waar ze vervolgens werden gedeporteerd naar Theresienstadt. Een van de ergste dingen die de psyche van mensen in het kamp zouden kunnen beïnvloeden, was dat, dat men nooit in ieder geval alleen was. Er was geen privé. Overal was het lawaai en vuil. Er werd in grote barakken geslapen. Mensen sliepen op houten bedden, die vaak fungeerden als een opslagruimte. Ook al het leven in Westerbork was erg moeilijk lang niet herinnerde dat, wat Nederlandse Joden werd in vernietigingskampen afgewacht, zoals in de Auschwitz – Birkenau.³⁷

Eerste twee transporten werden op 15 en 16 juli 1942 uit Westerbork gestuurd, alleen maar twee weken na het openen van het doorgangskamp. Beide transporten met 586 en met 1137 gevangenen gingen naar Auschwitz. Het laatste transport werd op 15 september 1944 gestuurd zijn bestemmingsstation was kamp Bergen - Belsen. Totaal 100 transporten met 101 525 Joden werden uit Westerbork gestuurd, er van 41.156 mannen 45.687 vrouwen en 14.502 kinderen. De Bestemmingsstations van deze transporten werden meestal kampen Auschwitz - Birkenau, Sobibor, Bergen – Belsen en Theresienstadt. Naar Auschwitz werden in totaal 65 treinen met een totaal van 60 026 Joden gestuurd. De transporten werden uitgevoerd in twee fasen, de eerste fase van 15 juli 1942 tot 23 februari 1943. De tweede fase begon op 24 augustus 1943 en eindigde op 3 september 1944. Twee transporten met 3500 gevangenen, die in augustus 1942 naar Auschwitz zouden moeten gaan, uiteindelijk eindigden ze in Kosel. Auschwitz betekende het einde in de vorm van gaskamer of zeer hard werk die ook dood betekende. Alleen maar 1052 Nederlandse Joden overleefden Auschwitz. Een ander kamp, dat zuiver was het vernietigingskamp werd Sobibor genoemd. Vanuit Westerbork naar Sobibor vertrokken 19 transporten met een totaal van 34 313 Joden. Einde van de oorlog beleefde slechts een kleine hoeveelheid van 19 mensen. De meeste van deze nieuwkomers werden onmiddellijk na aankomst naar de gaskamers verstuurd. Allen, die naar Sobibor aankwamen er werd hun wijsgemaakt dat Sobibor is geen bestemmingsstation maar alleen een doorgangskamp. Maar niemand vermoedde in de verste verte niet, dat de treinen vertrokken vanaf Sobibor helemaal leeg. Twee andere kampen, waar Nederlandse Joden werden verstuurd, waren geen vernietigingskampen. Bergen–Belsen was eerder een gevangenis dan een vernietigingskamp, van januari tot september 1943 er werd hier 8 transporten met 3751

³⁷ Blom, J. C. H.; Fuks-Mansfeld, R. G.; Schöffer, Ivo, *The History of the Jews in the Netherland*, The Littman Library of Jewish Civilization 2002, p. 326-330

gevangenen gestuurd. Deze Joden dienden als een middel van onderhandeling voor Heinrich Himmler. Tegen het einde van de oorlog vermoedde hij dat het lot van het Derde Rijk onomkeerbaar is, en daarom probeerde hij te onderhandelen voor zichzelf de beste voorwaarden. Daartoe zouden Joden uit Bergen – Belsen moeten dienen. Weinige gelukkigen mochten naar Zwitserland en Palestina vertrekken. De oorlog in Bergen-Belsen overleefden 2 050 personen. Een ander kamp Theresienstadt zou fungeren als propaganda, en zou dienen ook als bizar plannen van de Himmler. Naar Theresienstad werden in totaal van 4 894 gevangenen verstuurd en het einde van de oorlog beleefden van 1.980 mensen.³⁸

Kamp Westerbork was onder het beheer van zes mannen. De eerste van hun was D.A. Syswarda, die in Westerbork werkte tot de zomer 1940, waarna hij werd vervangen door een lid van de Nederlandse weermacht van Jacques Schola. Onder zijn grootste werken is indeling van de rollen en de oprichting van werkgroepen van de aangekomene Duitse Joden. Dit concept, zoals eerder al werd vermeld, A. K. Gemmeker heeft met succes overgenomen en vervolgens heeft in de vernietiging proces bijgevoegd. Na de overdracht van bevoegdheden van het Nederlandse ministerie van Binnenlandse Zaken aan de Sicherheitsdienst (SD) werd E. Deppner commandant van het kamp. Na twee maanden werd hij al snel door H. Discher vervangen. Allebei stamhoofden hebben een reputatie van wrede en meedogenloze commandanten. Na deze twee korte periodes was commandant van het kamp A. K. Gemmeker. Hij hield zich hier van 12 oktober 1942 tot 11 april 1945 en op 12 april 1945 werd het kamp door het Canadese leger bevrijd. Op dat moment waren in Westerbork 876 gevangenen waarvan ongeveer 600 Joden.³⁹

4.2 Vught

Kamp Vught was in de provincie Noord - Brabant, vlakbij de hoofdstad van Hertogenbosch, door de Nederlanders ook wel Den Bosch genoemd.

Vught was het enige kamp dat volledig werd onder de controle van de Schutzstaffel (SS). Deze organisatie nam de leiding van het kamp in 1942, daarvoor fungeerde als een gevangenis voor enkele Nederlandse politieke gevangenen. Nadat werd het kamp gereorganiseerd en verbouwd, zodat het kon volledig de functie van het concentratiekamp te

³⁸ Blom, J. C. H.; Fuks-Mansfeld, R. G.; Schöffner, Ivo, *The History of the Jews in the Netherlands*, The Littman Library of Jewish Civilization 2002, p. 330-333

³⁹ <http://www.cympm.com/westerbork.html>

nemen. Vught ook als de enige in West-Europa buiten het gebied Duitsland droeg de officiële naam van het concentratiekamp Konzentrationslager Herzogenbusch. Zoals blijkt uit de naam, het kamp was om te dienen als een verzamelplaats voor Nederlandse Joden en Roma, Jehova's Getuigen, homoseksuelen en onhandelbaar elementen. Het kamp ontstond vanwege gebrek capaciteit, die op dat moment werd in de kampen van Westerbork en Amersfoort vaak overschreden. Door deze omstandigheden soms ontstonden nogal paradoxale situaties waarin de Joden, die in de buurt van Westerbork woonden moesten naar Vught afgevoerd worden. Alle transporten vanuit Vught, die naar het oosten vertrokken werden over Westerbork gestuurd. Uitzonderingen waren slechts twee transporten, die richtten direct naar Auschwitz.⁴⁰

Oorspronkelijk werd het kamp in twee grote secties verdeeld. De eerste sectie was een Judendurchgangslager, werd bestemd voor de verzameling van de Nederlandse Joden. Schutzhaftlager de tweede sectie, zouden er Nederlandse en Belgische politieke gevangenen geïnterneerd worden onder toezicht van de SS. Behandeling, die gevangenen moesten er doorstaan, was veel erger dan de behandeling, die dergelijke gevangenen moesten in Westerbork verduren. In de loop van het jaar 1943 werden nog twee secties geopend. Één van hen was vooral gericht op de concentratie van vrouwen en noemde Frauenkonzentrationslager. Dit concentratiekamp werd niet alleen voor joodse vrouwen bestemde. Het andere deel werd voor leden van het Nederlandse verzet en bestemde. Dit gedeelte heette Polizeilichedurchgangslager.

In de eerste transporten werden meestal geïnterneerd medewerkers Amsterdamse diamantindustrie en de textielindustrie. Ze veronderstelden onjuist dat dankzij hun lucratieve banen ze zullen nuttig zijn voor de bezetters, en daarom zullen hen toegestaan worden om in Nederland blijven. Het tegendeel was waar, zoals al vermeld de voorwaarden die in het kamp waren, waren slechter dan in de Westerbork. Joodse families mochten niet elkaar omgaan. De leden van SS gebruikten brutale methoden van marteling en straffen. Voor de toepassing van foltering en daaropvolgende terechtstellingen werd bijvoorbeeld een plaats opgericht, door de kampbewoners en de SS-mannen De IJzeren man genoemd. Er kwam tot kortstondige verbetering na een bezoek van David Cohen van de Joodse Raad. Een speciaal hoofdstuk van de kamp Vught waren loten van 1200 Joden, die in dienst van de Philipsfabriek traden, die in de buurt van Vught was. Deze "gekozen" kregen regelmatig een rantsoen van voedsel en hun dagelijkse takenpakket was niet zo zwaar als in het geval van de andere gevangenen. Degenen

⁴⁰ Blom, J. C. H.; Fuks-Mansfeld, R. G.; Schöffer, Ivo, *The History of the Jews in the Netherlands*, The Littman Library of Jewish Civilization 2002, p. 327

die niet zoveel geluk hadden moesten hard werken binnen of buiten het kamp. Een van de verschrikkelijke hoofdstukken van dit concentratiekamp is een gebeurtenis die in juni 1943 werd gebeurd. In de loop van twee dagen werden alle kinderen van het kamp gedeporteerd onder het voorwendsel van deportatie naar een kinderkamp. 3 000 kinderen werden via Westerbork naar Sobibor verstuurd. Zoals de meeste slachtoffers van Sobibor, werden deze kinderen onmiddellijk na de aankomst vergast.

Tijdens het gehele tijdvak wisselden in de leiding van het kamp drie leden van de SS, Karl Chmielewski Adam Grünwald, Hans Hüttig. Alle drie waren zeer wrede commandanten en worden zich door een slechte behandeling van Joden gekenmerkt. Een ander gemeenschappelijk kenmerk van hen was dat, dat ze eerder ervaringen in andere concentratie en vernietigingskampen opdeden. Hans Hüttig, die de commandant was sinds februari 1944, was verantwoordelijk voor de doodstraf van 329 Joden. Als geallieerde troepen naderden, commandanten van het kamp probeerden om bewijsmateriaal te vernietigen. Een manier om bewijzen te vernietigen werd al snel kwijtgeraakt van alle getuigen die natuurlijk gevangenen van het kamp werden. Zoveel gevangenen werden geëxecuteerd en meer en meer transporten werden naar de vernietigingskampen afgevoerd. Op 3 juni 1944 werd laatste transport verstuurd, waarin 517 Joden uit de Philipsfabriek waren. Het kamp werd bevrijd in september 1944.⁴¹

4.3 Amersfoort

Kamp Amersfoort werd opgericht in 1939 oorspronkelijk als een Nederlandse kazerne gelegen in de provincie Utrecht, vlakbij de hoofdweg die de stad Utrecht met de stad Amersfoort verbindt. Na de bezetting van Nederland door Duitse troepen, werd dit kamp verlaten. Weer begon gebruikt te worden in augustus 1941, toen hij werd toegewezen aan de Duitse politiediensten. Daarom droeg ook de naam Polizeiliches Durchgangslager. Aanvankelijk diende als een tijdelijk kamp voor Joden, die in omgeving van de provincie Utrecht en Amersfoort wonen. Joden uit Amersfoort werden ook gedeporteerd naar Westerbork. Later begon fungeren als een kamp waar werden alle Nederlandse mensen geïnterneerd, die in een of andere manier verboden verordening uitgegeven door de bezetters. Het betrof de Joden die verboden anti-joodse maatregelen. Om deze reden maakten niet de leden van de SS verschillen tussen joden niet-joden. Allen werden behandeld met een bijzonder grote wreedheid. Men zou kunnen zeggen dat het kamp Amersfoort was vanuit dit

⁴¹ <http://www.holocaustresearchproject.org/othercamps/vught.html>

perspectief, de meest wrede van alle concentratiekampen in Nederland. Commandanten van het kamp waren weer leden van de SS, namelijk Heinrich Walter, Joseph Kotalla en J. Karl Peter Berg. Amersfoort werd bevrijd in april 1945.⁴²

4.4 De Schaffelaar

Heel interessante deel van de Holocaust in Nederland waren loten van Barneveldgroep. Deze Joden hadden voor de oorlog prominente posten en posities in de Nederlandse Koninkrijk. Er waren advocaten, academici, kunstenaars, bankiers en dergelijke. Alle deze prominente werden geplaatst in het Kasteel de Schaffelaar in Barneveld in de provincie Gelderland dankzij van K. J. Frederiks, de Nederlandse minister van Binnenlandse Zaken. Hij stelde een lijst van Joden op, die zouden beschermd worden. De lijst werd door Seyss-Inquart goedgekeurd. Dus al deze Joden hadden in het kasteel een rust leven. In 1943 werd het kasteel gesloten en alle gevangenen werden gedeporteerd naar Westerbork en vandaar naar Theresienstadt. Ook daar zouden zij met enige voorkeur behandeld moeten worden en zij waren nog steeds een bevoorrechte groep. In tegenstelling tot het lot van andere Joden uit Nederland, die in één van de vernietigingskampen stierven, deze Joden leefden de oorlog vlekkeloos door. Sommigen van hen wilden niet na de oorlog over hun lot meer spreken.⁴³

4.5 Theresienstadt

Voor de oprichting van het Protectoraat van Bohemen en Moravië, was Theresienstadt een kleine stad in het noorden van de Tsjechoslowaakse Republiek vlakbij de stad Litoměřice. Geschiedenis van de stad gaat terug tot het einde van de 18de eeuw. Er werd door zoon van Maria Theresia de Jozef II gebouwd. Theresienstad ligt op een strategische plek aan de samenloop van de twee rivieren Elbe en Oder. In deze periode functioneerde als een vesting. Aan het einde van 80 jaren van de 19e eeuw leefde er 3 845 burgers en militairen, in totaal er leefden ongeveer 7 000 inwoners. In de stad bevonden zich kazernen, magazijnen en kantoorgebouwen. In de periode van het Protectoraat ligt Theresienstadt vlakbij grens van het Derde Rijk. Een groot deel van het grensgebied voornamelijk bewoonden Sudeten-Duitsers, en daarom in november 1938 werd gehecht aan Duitsland. Theresienstadt werd gekozen om

⁴² <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/Amersfoort.html>

<http://www.jewishgen.org/ForgottenCamps/Camps/AmersEng.html>

⁴³ Blom, J. C. H.; Fuks-Mansfeld, R. G.; Schöffner, Ivo, *The History of the Jews in the Netherland*, The Littman Library of Jewish Civilization 2002, p. 328

praktische redenen. Hier moeten personen geïnterneerd worden die openbaar of in het geheim niet met de omstandigheden in het Protectoraat instemden.

Toen de nazi's besloten erover waar een concentratiekamp werd opgericht, dat als een verzamelplaats voor Joden uit het Protectoraat zou dienstdoen. Ze hadden twee opties om uit te kiezen. De eerste optie was de Zuid-Tsjechische stad Tábor en het tweede alternatief was gewoon Theresienstadt. Kárný schrijft in zijn boek, dat behalve Theresienstadt zou een concentratiekamp in Kyjov zijn. Ten slotte, was alleen de Theresienstadt als een enkel concentratiekamp voor Joden uit het Protectoraat. Zoals reeds vermeld, werd om pragmatische redenen opgericht. Er waren grote ruimten, kantoren en er was een gevangenis voor politieke gevangenen. Hij woonde hier een klein aantal mensen, die gemakkelijk konden verhuizen worden. De kosten van de verplaatsing van de bevolking werden gedekt door de verkoop van in beslag genomen joodse bezit. Een andere reden was een mogelijkheid het kamp hermetisch gesloten. De stad werd verschanst, en kon ermee voorkomen van de ontsnapping van gevangenen en informatie. In dit complex was zogenaamde Kleine vesting, die oorspronkelijk diende als een gevangenis. Gestapo gebruikte nog verder de Kleine vesting als een gevangenis. Ze voerden hier executies en methoden van marteling.⁴⁴

Theresienstadt werd op 24 november 1941 opgericht. Op deze dag werd ernaar verstuurd het eerste transport van 342 jonge mannen zogenaamde Aufbaukommando. Deze Joden zouden de kazerne voorbereiden op de aankomst van een groot aantal van mensen. De lijst van de mensen, die moeten geselecteerd worden in dit transport, moest Joodse religieuze gemeenschap in Praag opstellen. Joodse gemeenschap viel onder de SS en moesten opdrachten van hun leden vervullen. Het hoofd van het Joodse zelfbestuur was een joodse oudere.

In een zeer korte tijd tot het jaar 1941, werd naar Theresienstadt 7 000 andere gevangenen geïnterneerd. Aan het begin van 1942 werd er 7 350 Joden gehuisvest. In de volgende zes maanden verhoogde het aantal tot 25 862. Na het andere half jaar werd de limiet overschreden, waren er 28 366 Joden. Binnen één jaar werd driekwart van de Joden wonend in het Protectoraat geïnterneerd. Maximaal aantal van het joodse volk, dat zich in de Theresienstadt bevond was in 18 september 1942, toen hier leefde een ongelooflijke 58 491 gevangenen. Moet men herinneren dat voordat de Theresienstadt concentratiekamp werd, waren er 7000 inwoners. Deze cijfers het best vertegenwoordigen omstandigheden waarin mensen moesten dag aan dag doorbrengen. Met de toenemende nummer van geïnterneerde

⁴⁴ Kárný, Miroslav; Blodig, Vojtěch, *Terezín v konečném řešení Židovské otázky*, Praha 1992, p. 81-87

mensen groeide evenredig het aantal van sterfgevallen. De redenen waren te veel, slechte hygiënische omstandigheden, gebrek aan voedsel of een slechte geestelijke toestand. Vanaf april 1942 tot september van dat jaar, groeide aanvoer van Joden vier keer en sterftcijfer toegenomen vijftien keer. Van augustus tot september kwamen in het kamp om het leven van 10 364 mensen.

Sinds september 1942 werden naar Theresienstadt transporten met Duitse en Oostenrijkse Joden verstuurd. Tegen het einde van de oorlog werd 53 264 mensen afgevoerd. Behalve Joden uit het Protectoraat, Duitsland en Oostenrijk werd in Theresienstadt het meest Joden uit Nederland. Tot het einde van de oorlog werd hier uit dit land ongeveer 5 000 andere Joden uitgewezen. De meeste van hen waren Duitse Joden die voor het nazi regime vluchtten. Deze Joden vluchtten uit Duitsland voor de oorlog met hoop van een beter leven in Nederland. Naar Terezin werden ook mensen gestuurd die goede relaties hadden met de Nederlandse overheid. Het ging voornamelijk over Barneveldgreep. Naast deze landen werden naar het kamp in grotere of kleinere aantallen van uigesloten mensen uit Slowakije en Denemarken gestuurd. Terezin is voor een tijd "thuis" voor meer dan 140 000 Europese Joden geworden. Natuurlijk werd er het meest Joden uit het Protectoraat vertegenwoordigd, waarvan 78 000. Al die tijd dus vanaf het einde van 1941 tot de bevrijding in 1945 werd er ongelooflijke 35 000 Joden overleden. Toch Teresienstad was geen vernietigingskamp, zoals Sobibor, Auschwitz-Birkenau, Treblinka, Chelmno en anderen.⁴⁵

De Teresienstad moest dienst doen vanaf het begin van zijn bestaan als een verzamelplaats of een getto voor ouderen Joden uit Duitsland en Oostenrijk. Dit idee, en later ook een plan was het resultaat van de Wannseeconferentie die op 20 januari 1942 plaatsvond. Onder andere, de belangrijkste vertegenwoordigers van de SS overeenstemming bereikten over een manier van Eindoplossing van het Jodenvraagstuk, dus de Joodse bevolking in bezet Europa. Hun doel was om de ouderen Joden dan 65 jaar te concentreren naar Theresienstad en verder moesten hier prominenten, politici, geleerden, de Joden, die in de Eerste Wereldoorlog aan de kant van Duitsland vochten en andere beroemdheden verbonden met andere bezette landen geïnterneerd worden. Theresienstadt diende als een middel om in beslag genomen. Voordat de Joden werden naar het kamp gedeporteerd moesten ze hun plaats in het kamp te kopen. De nazi's beloofden hen, vooral de oudere Joden, dat het leven in Theresienstad is harmonieus en ze zullen hier hun leven rustig kunnen doorleven. Op het ogenblik toen deze mensen de ruimte van de Theresienstad zagen en ervoeren dat het geen eindstation is, het

⁴⁵ Kárný, Miroslav; Blodig, Vojtěch, *Terezín v konečném řešení Židovské otázky*, Logos 1992, p. 87- 95

moest voor hen een onvoorstelbaar schok zijn. Velen van hen kwamen terecht in een van de vele transporten naar de vernietigingskampen in Polen, omdat de oude Joden waren niet geschikt om in het kamp te werken en bezetten plaats van nieuwelingen. Een van de belangrijke taken van Theresienstad was een propagandistische functie. Nazi-leiders wilden dat Theresienstad een model van de stad was, waar de Joden zullen een idyllisch leven hebben. Deze bedoeling was om buitenlandse regeringen en Joden uit het Protectoraat te misleiden. Ze wilden de joodse bevolking sussen om ze beter met andere transporten samen te werken. Theresienstad was naar buiten een harmonieuze stad. Te dien einde, begon te 'verfraaien' van de stad. Ze werden verschillende organisaties opgericht, die zeker niet in kampen zoals Sobibor of Auschwitz waren. Winkels werden gebouwd, waar het mogelijk was om enkele producten te verkrijgen. Deze waar werd eerder in beslag genomen van de Joden na hun aankomst in het kamp. Later werd een nepcafé opgericht waar mensen uit het kamp kunnen "opfrissen" met iets wat bij lange na niet een koffie herinnerde. Maar ze konden er meer dan een uur en half verblijven. Vanaf het voorjaar 1943 er werden de grootste reparaties gedaan. Het kan vergeleken worden met de Potemkin-dorp. Gevels van gebouwen werden verfraaid, uitgestrekte groene gebieden werden aangelegd. Er werden gezelschapszalen en ruimten opgericht even een muziek paviljoen, een paviljoen voor kinderen, gezelschapshuis, enz. Een zelfstandig bank werd geopend, die als een onafhankelijke organisatie gefunctioneerd. Ter bevordering van deze fictie werden ook in het getto Theresienstadt geld uitgegeven zogenaamde Ghettokrone. De officiële naam van het getto zou aan de Jüdische Siedlungsgebiet veranderd moeten worden. De volgende stap was om de straten te hernoemen. Straten werden aanvankelijk aangeduid met nummers en letters. Vanaf nu droegen normale namen zoals Radniční of Jarní etc. Het ergst proces van de verfraaiing van de stad waren deportaties van de Joden. Om te voldoen aan alle criteria van de nazi's, zouden alle Joden die niet in het concept van de ideale stad pasten naar het Oosten verstuurd moeten worden. Meestal ging het om zieke mensen of mensen die niet visueel geschikt waren. Op deze manier maakten ook de capaciteiten vrij, want het kamp was overvol. De belangrijkste reden voor deze verfraaiende maatregelen was een bezoek van vertegenwoordigers van het Rode Kruis, Dr. Rossel en twee Deense afgevaardigden. In oktober 1943 werden naar Theresienstadt Joden uit Denemarken gedeporteerd, die niet lukten hun naar neutrale Zweden te vluchten, evenals sommige van hun bewoners. Daarom drongen Denemarken bij Duitsland aan om zijn afgevaardigden mogelijk maken de omstandigheden waarin de Deense Joden wonen te controleren. Dit bezoek vond plaats op 23 juni 1944. Het was een tijd toen de situatie op de slagvelden van Europa in toenemende mate veranderd ten gunste van de

geallieerden. Om deze reden, begon Himmler (hoofd commandant van de SS) zorgen maken over hun toekomst en probeerde de Joden ten eigen voordele benutten. Hij wilde de wereld laten zien dat de berichten, die over de vernietigingskampen in Polen rondgaan, zijn niet waarheidsgetrouw. Er bewezen dat transporten, die naar het Oosten afgevoerd worden, opdat het kamp niet overbevolkt was. Als andere bewijs dat het leven in het kamp was “ideaal” is 35 000 dode Joden, die om het leven kwamen achter de muren van het kamp.⁴⁶

Zoals eerder vermeld, ruimten waarin de Joden werden gedwongen om in het kamp te leven bij lange na niet herinnerden aan een normaal leven. Leven in zeer beperkte omstandigheden was geestdodend. Zoals in alle concentratiekampen, waar veel gevangenen werden geconcentreerd, moesten ook de Joden in Theresienstadt omgaan met het verlies van privacy. Voor de oorlog waren er 7 000 mensen, nu werd hier zich 50 000 mensen gedrongen. Een ruimte voor één persoon had een 1,6 kwadraat meter. Voor inkwartiering van de mensen werden verschillende kazematten of zolderruimtes gebruikt, die niet bewoonbaar waren. Bijvoorbeeld, in het jaar 1942, woonde op de zolder van ongeveer 6 000 mensen. Tot juni 1942 leefden vrouwen en mannen in strikt aparte afdelingen. Barakken konden ze verlaten, alleen onder een streng toezicht van de SS en de politie van het Protectoraat. Voeding, die ze ontvingen was onvoldoende. Gevangene kregen zeer weinig eten, soms kregen ze helemaal niets, en meestal waren die etensrest of vervangingsmiddelen. Aan het begin van het bestaan van het kamp was een groot probleem met gebrek aan drinkwater. Al deze aspecten bijdroegen tot het ontstaan van een tyfusepidemie, die zich in het kamp in 1943 verbreidde.

Onder deze barre omstandigheden moesten kampbewoners een manueel veeleisende werk verrichtten. Werk in het kamp was altijd veel. Het was noodzakelijk om een groot aantal van oude gevangenen te zorgen. Barakken zouden voortdurend gerepareerd moeten worden. Onder eerste en belangrijkste taken was opbouw van een betere toevoer van water en een reiniging van afvalwater dat in de Elbe en de Oder afgevoerd. Werkzaamheden in het kamp hadden ook het proces van uitroeiing verlichten, waarin paradoxaal zelf de Joden betrokken waren. Bijvoorbeeld de bouw van spoorwegen rechtstreeks naar het kamp. Het grootste gedeelte van de werkzaamheden van de Joden was gericht naar de gang van het kamp zelf. Integendeel sommigen werken waren voor Wehrmacht, als verpakking van de onderdelen, uniformen bespuiten, naaien gedeelten van parachutes, kweken van moerbeivlinder, de

⁴⁶ Kárný, Miroslav; Blodig, Vojtěch, *Terezín v konečném řešení Židovské otázky*, Logos 1992, p. 102-110

productie van dozen voor springstoffen, vervaardiging van speelgoed en handtassen, lampenkappen en lampen en decoratieve metalen producten en dergelijke.⁴⁷

Gedurende tijd van het concentratiekamp Theresienstad, werd van hier over 88 000 Joden gedeporteerd. Het kamp was het laatste station, van waaruit zouden gevangenen niet uitgezet worden. Maar het tegendeel was waar. Het eerste transport vertrok uit Theresienstad op 9 januari 1942, kort na het ontstaan van Theresienstad en werd naar Riga gestuurd. Nog twee andere transporten gingen naar Riga. Totaal werd naar getto in de Riga 3 000 Joden uit Theresienstadt verstuurd. Tot 1 september 1942 werden naar verschillende andere Europese getto's en kampen, zoals Trostinec, Lublin, Sobibor, Zamosc, Majdanek en andere een totaal van 22 000 Joden uit Theresienstad gedeporteerd. Vanaf 8 september 1942 tot 28 oktober 1944 bijna alle transporten naar de kampen vertrokken naar Bergen-Belsen, Treblinka en Auschwitz. Het grootste centrum voor de vernietiging van de Joden van Theresienstad werd Treblinka, waar werden ongeveer 18 000 Joden gedeporteerd en Auschwitz, waar werden ongeveer 44 839 Joden gedeporteerd. Het vernietigingskamp in Auschwitz was vooral voor de Tsjechische Joden een nachtmerrie. Voornamelijk vanwege gebeurtenis die 8 maart tot en met 9 maart 1944 is gebeurd. Op deze dag werden 3 792 Joden vermoord, waaruit de 3 700 Tsjechische Joden. Het werd een grootste vernietiging van de Tsjechische burgers, die zich in het verloop van de oorlog afgespeeld. Deze mensen werden uitgeroeid om reden van de opheffing van kinderkamp in Birkenau, dit ook een model van een ideale stad voor de Joden zou moten zijn. Na een half jaar werd het kamp vernietigd en ermee alle Joden die in dit kamp leefden. Uit Theresienstad werden meer dan 88 000 Joden gedeporteerd. Er werd slechts een zeer klein deel overleefd, precies 3 097.⁴⁸

In Theresienstad waren samen drie commandanten. Alle drie waren leiders van de SS, Dr. Siegfried Seidl, Anton Burger en Karl Rahm. Commandopost viel onder het Centrale voor Joodse Emigratie, dit later werd omgedoopt tot het Centraal Bureau voor de organisatie van het joodse vraagstuk in Bohemen en Moravië. Theresienstad werd op 8 mei 1945 door het Rode Leger bevrijd. Al in die tijd was in Theresienstad een groep van Tsjechische artsen en gezondheidswerkers. Aan het einde van de oorlog verspreidde zich tyfus in het kamp en veel mensen, die de oorlog overleefden bezweken aan deze ziekte. Na de overwinning van deze

⁴⁷ Kárný, Miroslav; Blodig, Vojtěch, *Terezín v konečném řešení Židovské otázky*, Logos 1992, p. 95-101

⁴⁸ Kárný, Miroslav; Blodig, Vojtěch, *Terezín v konečném řešení Židovské otázky*, Logos 1992, p. 155-156

epidemie, waren alle gevangene vrijgelaten e begon hun repatriëring. Op 11 mei 1945 werd het kamp formeel door de Tsjechische Nationale Raad afgeschaft.⁴⁹

⁴⁹ Lagus, Karel; Polák, Josef. *Město za mřížemi*. Baset: Praha, 2006

5. Vergelijking van de Holocaust in Nederland en in het Protectoraat Bohemen en Moravië

“Volgens de woorden van de Nederlandse journalist, socioloog en schrijver Geert Mak, elke oorlog begint net op het ogenblik, toen de voorafgaande geëindigd is.”⁵⁰ Bij het vergelijken van de geschiedenis van de Holocaust in Nederland en het Protectoraat Bohemen en Moravië moest ik een beetje in de tijd terugkeren en de omstandigheden vergelijken die in deze landen na de Eerste Wereldoorlog waren. Na een vergelijking van deze gebeurtenissen is noodzakelijk om de schrijver Geert Mak gelijk te geven.

In Nederland en Tsjecho-Slowakije was na de oorlog een situatie die aan de daaropvolgende bezetting van beide landen heeft bijgedragen. In geval van Nederland ging over zijn neutraliteit. Tijdens de Eerste Wereldoorlog namen de Nederlanders niet actief deel aan het conflict. In tegenstelling tot België en Luxemburg werd Nederland niet aangevallen door Duitsland. 36 jaren later, was er precies omgekeerd. De Duitsers hebben Nederland aangevallen en bezet Nederland, die na een paar dagen capituleerde. Niemand geloofde tot het laatste moment, dat bevestigt het feit dat ik vermeld in het eerste hoofdstuk. Sommige Nederlandse kranten wilden een dag voor de aanval artikelen publiceerden dat de situatie gaat verbeteren. Ik denk, dat ook al Nederland zou beter voorbereiden, toch al zou niet waarschijnlijk tegengehouden. Uiteindelijk het lukte helemaal niet ook nog groter Frankrijk. Maar het is mogelijk als dat Nederland zou over een langere periode weerstaan, zouden meer mensen kunnen ontsnappen over de grenzen in de relatieve veiligheid, vooral de Joden.

In tegenstelling tot Nederland kwam niet tot het aanvallen van Tsjecho-Slowakije door de Duitsers en de bezetting vond plaats langs diplomatieke weg. Het voorwendsel voor dit was ook een Duitse minderheid. In de Eerste Wereldoorlog Tsjecho-Slowakije bestond nog niet en zijn grondgebied behoorde tot Oostenrijk - Hongarije. Dus na het ontstond van Tsjecho-Slowakije was op zijn grondgebied, voornamelijk in het grensgebied van Duitsland en Oostenrijk, de grote Duitse minderheid. Onmiddellijk na de oorlog, deze Sudeten-Duitsers wilden bij Duitsland en Oostenrijk aan te sluiten. Toen Hitler aan de macht kwam begon hij te streven om het Sudetenland aan te sluiten. Het resultaat was het Verdrag van München, waarbij Tsjecho-Slowakije verloor uitgestrekte grondgebieden. Het gebeurde in de aanwezigheid van westerse mogendheden, die oorspronkelijk na de oorlog met de aansluiting van het Sudetenland bij Tsjecho-Slowakije instemden. Later werd Slowakije onafhankelijk en

⁵⁰ Pojar, Miloš, *Stín šoa nad Evropou*, Židovské muzeum v Praze 2002, p. 111

in dezelfde tijd ontstond het Protectoraat van Bohemen en Moravië. Als Tsjecho-Slowakije zou niet op dit voorstel ingaan, is het waarschijnlijk dat de Hitler zou het land binnenvielen. Ik kan alleen maar vermoeden of Tsjecho-Slowakije zou met succes weerstaan? Ik zou willen verwijzen naar het feit dat in het begin van de bezetting en dus ook de Holocaust begonnen aan het einde van de Tweede Wereldoorlog in zowel Nederland als in Tsjecho-Slowakije.

In de tijd tussen twee oorlogen hadden beide landen soortgelijke ontwikkelingen. Alle beide landen doorstaan de naoorlogse crisis. Men kan zeggen dat beide landen economische hoogtepunt bereikten. Zowel bewoners van Tsjecho-Slowakije als ook Nederlanders genoten van de welstand. Dit omvatte ook het Joodse volk. Zelfs vóór de bezetting hadden beide landen een moeilijk tijdperk. Beurskrach op Wall Street als gevolg van de crisis in Tsjecho-Slowakije en ook in Nederland.

De periode van economische crisis in de jaren dertig leidt tot een andere gemeenschappelijke feit. In Nederland en ook in Tsjecho-Slowakije tijdens deze crisis begon steeds meer fascistische beweging werken. Zij maakten gebruik van de situatie en verwezen naar de zwakte van de democratie. Als een voorbeeld waren het fascistische Italië en later ook nazi-Duitsland. In beide landen waren deze partijen erg nationalistisch en vóór de bezetting van Nederland en Tsjecho-Slowakije konden ook leden van deze partijen Joden worden. Het verschil is dat in Nederland was een van de belangrijkste fascistische partij de NSB. Maar, in Tsjecho-Slowakije waren de Tsjechische fascistische partij, de NOF, DNSAP en de Slowaakse fascistische Volkspartij, de HSLS. Elk van deze partijen streefde om het nationale belang te verdedigen. Een ander duidelijk verschil was de houding van Duitsers bij deze politieke partijen. In Nederland kon verder de NSB fungeren, maar in het Protectoraat van Bohemen en Moravië was de belangrijkste Tsjechische fascistische partij NOF verboden. Een nieuwe partij ontstond, de Národní souručenství. Deze partij was de enige toegestane politieke partij. In Nederland aan het begin van de oorlog was alleen communistische partij verboden. Tijdens de oorlog verbonden de Duitsers alle politieke partijen in Nederland, behalve NSB. Deze feiten verwijzen naar dat de bezetters gingen ervan uit dat de Nederlanders zich sneller schikten, in tegenstelling tot de Tsjechen. De Duitsers beschouwden Nederland als Germaanse natie en daarom vertrouwden hen ook meer dan de Tsjechen. De Tsjechen beschouwden als tweede soort mensen.

Joden in Nederland en de Tsjechische Republiek hebben een lange geschiedenis. In beide landen doorstaan de Joden goede en slechte tijden. Vóór de Tweede Wereldoorlog zijn geïntegreerd volledig in de gemeenschap. In zowel Nederland en ook in de Tsjecho-Slowakije waren Joden in alle sociale en politieke groepen. Het aantal van Joden in beide landen was

ongeveer gelijk. In Nederland woonde aan het begin van de oorlog ongeveer 140 000 Joden en ongeveer 118 000 Joden in het Protectoraat. Ze bezaten grote eigendom, die het doel van fascistten was.

Nadat Hitler aan de macht kwam, vele Joden emigreerden uit Duitsland. Omdat Nederland en Tsjechoslowakije aan Duitsland grensden, naar deze twee landen kwamen veel Joden uit Duitsland. Later, na het Verdrag van München met de joden intrek in het Sudetenland, het protectoraat Bohemen en Moravië. Joden uit Duitsland, die emigreerde naar Tsjecho-Slowakije, daarna gevlucht naar andere landen. Maar in plaats van Joden die naar Nederland kwam wilde hier blijven. Belangrijke rol in hun beslissing dat de neutraliteit van Nederland speelde weer. Ik denk dat als hij niet gelooft in neutraliteit, ze kon besparen.

Bij vergelijking van de Holocaust in Nederland en in het Protectoraat, kwam ik tot de conclusie dat de Duitsers betrokken zelf de Joden in het vernietigingskamp proces. In beide landen droegen Duitsers veel van hun werk op de Joodse autoriteiten over. Wij kunnen hier bepaalde verschillen zien, maar het resultaat was uiteindelijk hetzelfde. Duitsers wilden de Joden snel vernietigen en van enige verantwoordelijkheid te ontdoen. In Nederland werd dat beoefend door de Joodse Raden. Bij nader onderzoek vond ik dat een soortgelijk model was ook in Duitsland. Het is opmerkelijk dat zo een model wild ook de regering van het Protectoraat. Zijn verzoek werd afgewezen door het Rijksprotector, en hij stelde een ander model voor. In tegenstelling tot de Nederlandse Joden die moesten zich bij de Joodsche Raad laten registreren, de Tsjechische Joden moesten zich bij betreffende joodse gemeenten laten registreren, die waren ondergeschikt aan de Joodse gemeente Praag en die aan het Centraal Bureau voor Joodse Emigratie ondergeschikt was. Vergelijking van deze twee modellen leidde me naar het idee dat de bezetting apparaten kregen hetzelfde verordeningen uit Duitsland, maar ze hebben ze anders uitgevoerd.

Bij het vergelijken van de verordening, die door de bezettende overheid uitgegeven werden in Nederland en het Protectoraat, vond ik een bepaalde een volgorde. Geleidelijk kwam tot segregatie, confiscatie, concentratie en de daaropvolgende deportatie. De eerste fase van het vernietigingsproces van was het beperken van het leven van de Joden. In beide landen streefden de nazi's om de Joden van de rest van de bevolking af te scheiden. Er werden verschillende maatregelen uitgekomen van verbod naar school te gaan tot de totale uitsluiting van het gewone leven. Door deze maatregelen zouden de Joden volledig van gemeenschap moeten uitsluiten. Op deze manier konden de nazi's ook onderzoeken aan welke zijde de niet-joodse bevolking is. Behalve Duitse bezetters hadden aan de segregatie aandeel ook Nederlandse en Tsjechische collaborateurs. Het trieste feit is dat de Tsjechen begonnen de

verordening te nemen nog voor de aankomst van de bezetters. De regering van de tweede Tsjecho-Slowaakse Republiek oefende de verordeningen meer dan succesvol uit. Het is noodzakelijk om echter voor te stellen, dat de segregatie proces duurde enige tijd. De invoering van nieuwe beperkingen duurde een paar maanden en jaren. Van het begin de Duitsers gaven de regeringen vrije hand bij het beslissen over het Joodse probleem. Omdat de regeringen heel langzaam doordrongen, later begonnen de bezetters meer competenties op zich overnemen. Het zou onethisch zijn om de omstandigheden te vergelijken waarin de Joden woonden en beweren dat de Joden in Nederland hadden betere leven dan in het Protectoraat en omgekeerd. In beide landen moesten ze om het lijden en de vernedering van het dagelijks leven te verduren. Vele niet-Joden gingen niet akkoord met zo een dergelijke behandeling van de Joden. Direct vanaf het begin kwam een golf van solidariteit en mensen probeerden Joden te helpen. In beide landen hadden Joden en niet-Joden goede relaties. Gedeeltelijk bevestigt dit een feit, dat voor de oorlog de Joden leden van de fascistische partij NSB konden worden.

In de segregatiepolitiek van de bezetters is mogelijk om enkele bepaalde verschillen te vinden. Een verschil is de tijd van het nemen van anti-joodse verordeningen. Dit feit is logisch. In de tijd waarin Nederland was een soeverein land, Tsjecho-Slowakije was niet meer. Er werd Protectoraat opgericht en hij nam de eerste verordening aan. In deze zin, hadden de Tsjechen 'voorsprong'. In de tijd toen de kinderen in Nederland naar niet-joodse school te gaan werd verboden, in het Protectoraat begonnen alle Joden de Jodenster te dragen. De Joodse ster is ook een aanwijzing dat de Duitsers niet de Tsjechen beschouwen als gelijkwaardige partners. De ster, die de Joden in Nederland moesten gedragen, had een Nederlands opschrift JOOD. In het Protectoraat hadden de Joden op de ster een Duits opschrift JUDE. Kan ik vermoeden dat het Nederlands is gelijk als Duits en daarom werd Nederlandse opschrift toegestaan. Maar ik wist wel te vinden, dat in Frankrijk Joden droegen de ster met een Frans opschrift JUIF.

Confiscatie van eigendom was een van de belangrijkste doelstellingen van de nazi's. Ik vergeleek het proces van de confiscatie in beide landen, weer kwam ik tot bepaalde gelijkenissen en verschillen. In beslag genomen bezitting gebruikten de nazi voor militaire doeleinden en voor hun verrijking. Noch in Nederland noch in het Protectoraat kwam niet tot de diefstallen. De Duitsers hadden een uitgebreid systeem. Alle bezittingen van de Joden moesten geregistreerd worden. In Nederland voor het dat doel diende de maatschappij Omnia-Treuhand. In het Protectoraat bestuurde de inbeslagneming van bezit de Rijksprotector. Belangrijke waren ook bankrekeningen van de Joden. In Nederland moesten al de financiële

saldi overgedragen aan de bank Lippmann-Rosenthal. Joden konden slechts een klein bedrag ophalen. In het Protectoraat vond ik vermelding van een soortgelijk model, waar het was ook een bank die de in beslag genomen geld van de Joden overdroegen. Geldopneming was ook beperkt en vond plaats alleen onder toezicht. In het Protectoraat de Duitsers streefden naar germanisering door middel van confiscatie. Het kwam ook tot germanisering van niet-joodse bedrijven. Beheerders van bedrijven waren hoofdzakelijk Duitsers. In Nederland was deze situatie een beetje anders. Duitsers beschouwden de Nederlandse collaborateurs als meer betrouwbare en ze vertrouwden hen meer. Er werd meer in beslag genomen bezit aan Nederlandse collaborateurs toegewezen.

Na de segregatie en confiscatie heeft concentratie gevolgd. In Nederland en het Protectoraat werden kampen gebouwd, waar Joden werden geconcentreerd. Het doel van deze kampen was om de Joden van de rest van de bevolking te isoleren. De kampen bevonden zich in plaatsen die goed gecontroleerd werden en hadden goede toegang tot het spoor. Kampen Theresienstadt en Amersfoort werd in het voormalige militaire complex opgericht. In Nederland werd vóór de oorlog het kamp Westerbork opgericht, die voor de vluchtelingen uit Duitsland diende. In het vooroorlogse Tsjechoslowakije was niet zoiets. Functies van de kamp waren anders. Het kamp Westerbork was een transit-kamp. Teresienstadt andere kant, was oorspronkelijk een getto voor ouderen Joden uit Duitsland en Oostenrijk. Uiteindelijk werden er allemaal Joden geïnterneerd. Westerbork zou alleen een kamp voor Nederlandse Joden moeten zijn. Naar Teresienstadt zouden Joden uit andere Europese landen en ook uit Nederland gestuurd worden. Dit kamp had vooral een propagandistische functie. Dergelijke kamp was in Nederland niet. In Nederland werd een concentratiekamp de Schaffelaar opgericht, waar honderden bevoorrechte Joden werden geïnterneerd die hier een relatief rustig leven hadden. Deze Joden werden uiteindelijk naar de Westerbork gedeporteerd en later ook naar Theresienstadt. Men kan zeggen, dat Teresienstadt de Nederlandse en Tsjechische Joden verbond. In bepaalde tijd bevond zich in Theresienstadt enkele duizenden Joden uit Nederland.

In de concentratiekampen in beide landen fungeerde een Joodse zelfbestuur. Het was weer een plan van de nazi's om opnieuw de Joden zelf in het vernietigingsproces aan te sluiten. In elk van deze kampen werd met mensen zeer slecht behandeld. De enige uitzondering was misschien wel de al vermeld De Schaffelaar. Omstandigheden in de kampen waren zeer slecht, en veel Joden stierven in deze kampen. Andere Joden werden gedeporteerd naar vernietigingskampen naar het Oosten. De meeste transporten uit beide kampen is naar het vernietigingskamp Auschwitz vertrokken. Uit Westerbork vertrokken transporten naar het

kamp Sobibor. Uit Theresienstadt werden sommige Joden naar het vernietigingskamp Treblinka gestuurd.

Ten slotte zou ik willen vergelijken het aantal van onschuldige mensen, die de oorlog niet overleefden. Van de 140 000 Joden in het Nederland overleefden slechts ongeveer 50 000. In het Protectoraat van de 118 000 Joden overleefden ongeveer 38 000. Deze balans is

Conclusie

Het thema Holocaust werd vaak verwerkt, maar toch verdient onze aandacht. Het is belangrijk om deze gebeurtenissen te herinneren en van hen leren om ze niet in de toekomst plaats te vinden. Deze scriptie brengt geen nieuwe kennis en informatie over de Holocaust, herinnert aan de belangrijke feiten uit onze geschiedenis en brengt een andere visie op Sjoa.

Bij de vergelijking van de situatie en het lot van Joden in Nederland en Tsjechoslowakije respectievelijk in het protectoraat Bohemen en Moravië, is het mogelijk om veel conclusies te komen. Daaruit vloeit echter voort een belangrijke kennis die met de tegenwoordige tijd kan vergeleken worden. Elk conflict, oorlog en vooral economische crisis kan leiden tot de radicalisering van de gemeenschap. In de tegenwoordige tijd dat Europa een crisis doormaakt, kan tot een soortgelijke situatie komen en daarom is noodzakelijk om zich aan dit probleem te wijden en vergeten niet de historische gebeurtenissen die al hebben plaatsgevonden. Nederland en Tsjecho-Slowakije waren democratische landen, maar ook hier tijdens de crisis waren in staat om zich radicale rechtse partijen te handhaven. Om een Jood te worden in Nederland of in het Protectoraat Bohemen en Moravië tijdens de Tweede Wereldoorlog merendeels betekende de dood. Het meest verschrikkelijke feit wijst op wat voor leed moesten de Joden moesten ondergaan. Al deze werkelijkheden dwingt de mens om na te denken en te vragen kwam niet tijdens de evolutie tot een fout? Waarom de mens, een intelligent wezen, in sommige gevallen gedraagt zich als een gek? Haat, afgunst, onverschilligheid en het verlangen naar macht zijn de slechtste eigenschappen van het menselijk geslacht, die volledig tot uiting kwamen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Dat voelt een Latijnse frase aan *homo homini lupus est*. Maar overal zijn en waren mensen, die niet ogen sluiten voor het leed van anderen. Zulke mensen waren ook onder de Tsjechen en de Nederlanders tijdens de Tweede Wereldoorlog.

De Holocaust in Tsjechië en in Nederland had veel gemeenschappelijke kenmerken. Bij de verwerking van deze scriptie heb ik maar enkele verschillen onderzocht, zoals een verschillende houding van de bezetters tot de niet-Joodse bevolking, onderscheid bij de betrokkenheid van de Joden in het vernietigingsproces, of een verschillende functie van de concentratiekampen in die landen. Uitvoerig onderzoek zou kunnen brengen andere verschillen, maar elk onderzoek zou tot hetzelfde resultaat of conclusie komen. De dood van miljoenen onschuldige mensen.

Verwerken van dit onderwerp was voor mij een groot inbreng. Misschien heb ik geen antwoorden op mijn vragen niet gevonden, maar ik had een gelegenheid om nader de

geschiedenis van de Tsjechische en Nederlandse natie te leren kennen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ik zal altijd interesseren voor de geschiedenis van de Joden en de mogelijkheid om hun leven in de Tsjechische Republiek en Nederland te vergelijken vond erg interessant. En ik zal altijd hopen dat zo een dergelijke geschiedenis zal zich nooit herhalen.

Resumé in het Tsjechisch

Téma této bakalářské práce je Holocaust, nebo také Šoa za druhé světové války v Nizozemsku a v Protektorátu Čechy a Morava. Práce zachycuje a porovnává události v Nizozemsku a v Československu, později v Protektorátu Čechy a Morava v letech 1914-1915, a blíže se pak zaměřuje na osudy Židů v těchto zemích.

Práce je rozdělena do několika kapitol. První kapitola se věnuje událostem, které následovaly po první světové válce. Je zde zachycené období, kdy došlo ke změně ve společnosti a k nárůstu radikálních myšlenek. Popis událostí těsně před druhou světovou válkou a během ní. Druhá a třetí kapitola pojednává o postavení Židů, jejich omezení osobních svobody a práv, až po úplné vyčlenění ze společnosti. Jsou zde přímo popsány nařízení a postupy, kterými nacisti vykonávali vyhlazovací politiku. Počínaje segregací a arizací až po deportaci do vyhlazovacích táborů na Východě. Čtvrtá kapitola je zaměřena na koncentrační tábory, které sloužili nacistům ke konečnému řešení židovské otázky. Tábory Terezín, Westerbork, Vught, Amersfoort a De Schaffelaar jsou v této kapitole blíže popsány. Klade se důraz na jejich funkci a životní podmínky Židů v těchto táborech. V poslední části této práce jsou přímo konfrontována fakta, popsaná v předcházejících kapitolách. Srovnání okupační politiky. Poukázání na rozdílné přístupy nacistů k okupovaným zemím. Porovnání omezujících nařízení vydávaných okupanty a srovnání funkcí koncentračních táborů.

Cílem práce je porovnání historických faktů a zaměření se na rozdíly a podobnosti těchto historických událostí. Tato práce má také poukázat na problém Holocaustu a snahu připomenout tuto strašnou událost našich dějin. Práce si nedává za úkol podat nové informace a zjištění. Měla by přispět k poznání a porovnání dvou krajin během této doby a nabídnout jiný náhled na tuto historickou událost.

Abstract in het Engels

This thesis is comparing situation in Netherlands and Czechoslovakia respectively in Protectorate Czech and Moravia during the years 1914 – 1945. The main part retain holocaust in these two countries.

Thesis is divided into several chapters. The first chapter is describing events which followed after the First World War. A period, when the society is changing and when radical thoughts of society are rising, is described here. Shortly is also described period just before and during Second World War. The second and the third chapter is talking about regulations and procedures which used naxis for their extermination policy. In the fourth chapter are described concentration camps which where used by naxis for final solution of Jewish question. These are Terezín, Westerbork, Vught, Amersfoort and dde Schaffelaar. In the last fourth chapter are straightforward confronted facts described in previous chapters. The circumstances of occupation of these two countries are compared here. The different approach of occupants to occupied countries, differences and matches in regulations and procedures and concentration camps also.

Objective of this thesis was comparison of these facts. An effort shows the problem of holocaust and commemorates an awful event of our history. The objectives of this thesis are not in showing new facts. The main goal is to remember.

Register van literatuur

Bibliografie:

- BLOM, J. C. H.; FUKS-MANSFELD, R. G.; Schöffner, I. *The History of the Jews in the Netherlands*. The Littman Library of Jewish Civilization: Oxford – Portland, 2002
- ČAPKA, F.; KLÍMA, B. *Nástin českých dějin*. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 2001
- JÄCKEL, E.; LONGREICH, P.; SCHOEPS, H., J. *Enzyklopädie des Holocaust*. Piper: München, Zürich, 1995
- KÁRNÝ, M. *“Konečné řešení“ Genocida českých židů v německé protektorátní politice*. Academia: Praha, 1991
- KÁRNÝ, M.; BLODIG, V. *Terezín v konečném řešení Židovské otázky*. Logos: Praha, 1992
- KREJČOVÁ, H.; SVOBODOVÁ, J. *Postavení a osudy Židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939 – 1945*. Maxdorf: Praha, 1998
- KREJČOVÁ, H.; SVOBODOVÁ, J.; HYNDRÁKOVÁ, A. *Židé v protektorátu. Hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942. Dokumenty*. Maxdorf: Praha, 1997
- LAGUS, K.; POLÁK, J. *Město za mřížemi*. Baset: Praha, 2006
- POJAR, M. *Stín šoa nad Evropou. Židovské muzeum v Praze*: Praha, 2002
- SCHELLE, K.; HORÁKOVÁ, M.; SALÁK, P.; TAUCHEN, J. *Protektorát Čechy a Morava – jedna z nejtragičtějších kapitol Českých novodobých dějin*. KEY Publishing s.r.o.: Ostrava, 2010
- SKLENÁŘOVÁ, S. *Nizozemsko. Stručná historie státu*. Libri: Praha, 2006
- TOMS, J. *Přehled dějin Československa v letech 1918-1938*. Vydavatelství Západočeské univerzity: Plzeň 1997
- VAN DER HORST, H. *Dějiny Nizozemska*. Lidové noviny: Praha, 2005
- ZUDOVÁ – LEŠKOVÁ, Z. *Židé v boje a odboji. Rezistence československých Židů v letech druhé světové války*. Historický ústav: Praha, 2007